1. ÚVOD

Jan Filoponos, pozdně antický křesťanský učenec, je znám zejména pro své nekonformní a svým způsobem revoluční odmítnutí v tehdejší době vůdčí teorie stavby a vzniku univerza – Aristotelovy kosmogonie a kosmologie. Stěžejní argumenty prezentuje Filoponos ve svém komentáři *O věčnosti světa proti Aristotelovi (Aeternitate Mundi contra Aristotelem*).[1] Komentář se v originále nedochoval, máme však k dispozici jeho rekonstrukci. Ta je sestavena z jiných aristotelovských komentářů – především ze Simplikiova výkladu Aristotelovy fyziky a teorie nebe (zejména *In Aristotelis de Caelo Commentaria*).[2] Důsledkem této rekonstrukce je, že do spisu proniklo mnoho Simplikiových názorů na Filopona. Simplikios je ostrým kritikem Janových myšlenek, nebojí se na jeho adresu vyjadřovat opravdu hrubě. Filopona považuje za hloupého a nechápavého, tvrdí, že je nevzdělaný a neuctivý k autoritám, vytýká mu plagiátorství, povrchnost i nedostatečnou argumentaci. Seznam těchto útoků by byl poměrně rozsáhlý. Cílem diplomové práce je zhodnotit legitimitu Simplikiových narážek (a urážek) a zjistit, zda jsou jeho tvrzení, např. o Filoponově nechápavosti, oprávněná, a Filoponos tedy opravdu Aristotela nepochopil či úmyslně překroutil, anebo zda se naopak mýlí Simplikios, a tudíž je třeba jeho nevybíravé útoky považovat za neoprávněné. Diplomová práce tedy bude argumentační analýzou těch pasáží Simplikiova textu, které obsahují expresivní vyjádření na adresu Filopona, tj., kde Simplikios argumentuje *ad personam*.

Na začátek se obvykle sluší alespoň rámcově představit aktéry „dramatu“, proto tak – ve velké stručnosti – učiním i já. Při krátkém historickém představení filozofů se pokusím poukázat na ty aspekty jejich díla, které se vztahuji k sekundárnímu tématu této práce, tedy k věčnosti světa, resp. existenci éteru.

Jan Gramatik Filoponos (490 až 570 po Kr.) byl pozdně antický křesťanský filozof, později hlavně teolog.[3] Vedle toho se zabýval i spoustou jiných vědeckých disciplín – např. matematikou nebo gramatikou. Jeho život a dílo je úzce spojeno se školou alexandrijských novoplatoniků, do které měli křesťané jeden čas přístup. S tradicí své školy byl často v opozici, jeho přístup k filozofii byl kritičtější. Význačným rysem této tradice bylo, že se očekávalo, že komentátor ukáže souhlas mezi Platónem a Aristotelem, ba že ukáže i souhlas mezi ostatními staršími filozofy (starší než Aristotelés, včetně Homéra). A toto Filoponos prolamuje. Právě z tohoto důvodu jeho význam spočívá zejména v komentářích k Aristotelovi, v nichž anticipoval uvolňování přírodní filozofie z pout aristotelismu. Filoponos se snažil, aby za jeho víru byl zodpovědný rozum. V tomto bodě naráží na neslučitelnost křesťanství s pohanskou učeností a kvůli své kritičnosti musí odmítnout Aristotela. Na druhou stranu

[1] Zkráceně *Contra Aristotelem.*
[2] Zkráceně *In De Caelo*.
[3] V následujících 2 odstavcích jsem vycházel zejména z WILDBERG, 2007.

neopouští tradici antické filozofie úplně – v mnohém se nechává inspirovat Platónem, ale s Platónem oholeným od novoplatónských nánosů.[4] Tyto dva aspekty Filopona budou, jak doufám, dobře patrné na následujících stránkách. Na Filoponovi je pozoruhodné, že ač evidentně chce uchovat koncepci vzniku světa ve shodě s křesťanskou vírou, ve své polemice se neodvolává na biblické motivy – kritizuje Aristotela (a jeho následovníky) pouze z něj samotného. Cílem *Contra Aristotelem* je odstranění překážek pro kreacionismus: pokud měl Aristotelés pravdu o existenci věčného nebeského éteru a jestliže měl pravdu o věčnosti času a pohybu,[5] pak veškerá víra ve stvoření není oprávněná. Filoponos je úspěšný, když ukazuje na mnohé kontradikce, nekonzistence, argumentační chyby a nepravděpodobné předpoklady v Aristotelově přírodní filozofii. Dopodrobna pitvá Aristotelovy argumenty, čímž si připravuje cestu pro předložení důkazů proti eternalismu. Otázkou však zůstává, zda by sám byl schopen proti Aristotelově kosmologii předložit relevantní a samostatný kosmologický systém.

Další významný Filoponův přínos vědě, který stojí za zmínku, je jeho teorie impetu. V ní opouští Aristotelovu dynamiku a jde pomalými krůčky vstříc moderní teorii založené na pojmu setrvačnosti. Teorie impetu je reakcí na dlouholetou otázku ve filozofii: proč šíp pokračuje v letu dál, i když už dávno opustil tětivu luku? Aristotelovo vysvětlení nelze považovat za dostatečné: šíp pokračuje v letu kvůli médiu – prostředí (vzduch okolo šípu), které působí jako hnací síla. Vzduch jakýmsi způsobem posunuje šíp dopředu (tlačí ho ze zadu) a zároveň funguje jako činitel odporu. Dokud nepřeváží odpor vzduchu, šíp letí. Jak na toto odpovídá Filoponos? Šíp letí zásluhou jakési vnitřní síly, kterou na něj přenesl hybatel. Tato síla sama je vyčerpatelná. Filoponos nepotřebuje k vysvětlení pohybu médium a tak může vysvětlit i možnost pohybu v prázdnu (vakuu), což Aristotelés svou fyzikální koncepcí v žádném případě nepřipouští.[6]

Simplikios, Filoponův současník a zároveň odpůrce „na život a na smrt“, strávil mnoho času snahou o odmítnutí a strhání jeho kosmologických myšlenek (a to mj. tak, že popřel Filoponovy logické kompetence, s čímž dnešní badatelé víceméně souhlasí).[7] Jednou ze zastávek v Simplikiově filozofické kariéře byla alexandrijská škola, kde studoval i Filoponos, ač s vysokou pravděpodobností v jiném čase. Dokonce měli oba společného učitele – významného novoplatonika Ammonia. Simplikios píše zcela ve shodě s tradicí této školy – za každou cenu se snaží harmonizovat Platóna a Aristotela. Uvedu

[4] To se projevuje mj. tím, že Platóna čte doslovně: demiurg svět opravdu stvořil, nejedná se jen o obrazné přiblížení, vytvořené za účelem názorného představení metafyzické kompozice světa, jak se domnívali novoplatonici.
[5] Aristotelés zavádí éter, aby vysvětlil kruhový pohyb nebe. To vede k rozdělení fyzikálního světa na 2 zcela odlišné sféry – sublunární čili pozemskou a supralunární čili nebeskou.
[6] Janova kritika Aristotelovy dynamiky byla široce diskutována např. Galileim. Lze říci, že Filoponos Galileiho významně ovlivnil. Viz WILDBERG, 2007.
[7] V tomto odstavci vycházím převážně z HANKINSON, 2002.

příklad z jeho komentáře k *De Caelo*: Platón, ač si vystačil jen se 4 elementy, podle něj svým pojetím nebe jako nejčistšího ohně anticipoval éter již před Aristotelem. Důsledkem je, že Simplikiův éter v podstatě není tím éterem, jak jej zamýšlel Aristotelés. Podobných interpretací je Simplikiův spis plný – svým komentářem Simplikios vlastně vytvořil poměrně odlišnou kosmologii, než byla ta Aristotelova, aniž by to tak zamýšlel. Důvodem těchto Simplikiových tendencí může být to, že byl velice religiózně založený – samozřejmě v pohanském, novoplatonském, smyslu. Co si Simplikios myslí o věčnosti světa? Jeho řešení – „překvapivě" – spočívá v integraci Aristotela s Platónem: „vznik světa" je záležitost jakési probíhající a věčné metafyzické závislosti. Aristotelova věčnost světa tak zůstane zachována, přitom tu ve shodě s Platónem něco jako vznik světa je.

Jak ospravedlnit téma, které jsem si zvolil? K čemu může být má práce dobrá? Napadají mě tři důvody.

První spočívá v jakémsi uvědomění si, že komunikace v často idealizované historii také probíhala jako dnes značně nevybíravým způsobem. Stačí se podívat na libovolnou zpravodajskou relaci nebo nahlédnout do tisku a hned musí každý racionálně a kriticky uvažující člověk nabýt přesvědčení, že věcné a zdůvodněné informace nejsou momentálně v módě. Novináři se zpravidla neobtěžují svá tvrzení dokazovat, tj. neopírají je o spolehlivé zdroje, hlavně jim jde o to, aby co nejvíce - např. skrze strojenou emocionalitu, do které své zprávy zaobalují – zapůsobili na čtenáře nebo diváky. Zkrátka, snad každý se může na vlastní kůži přesvědčit, že „mainstreamová" komunikace probíhá způsobem, který při nejlepší vůli nemohu označit jako „férový". Totéž platí i ve filozofii. Např. je známo, že Richard Dawkins dostává spoustu nenávistných mailů, u nás lze také pozorovat nechuť a útoky – třeba z křesťanských pozic – k vědě a filozofii. Proto musí čtenáře minimálně zaujmout, když se setká se Simplikiem a s jeho nevybíravým způsobem, jakým zachází s Filoponem. Jak to, že se ve filozofické diskusi, zvlášť patnáct století staré, objevuje takovéto shazování oponenta? Svádí to k spekulativním moralizujícím proklamacím o tom, že „lidská přirozenost" byla a bude vždy a všude stejná, záleží jen na tom, do jaké míry bude umožněno „tomu špatnému" v ní se prezentovat. Do podobných hypotéz se neodvažuji pouštět, navíc zastávám pozici, že tyto úvahy o morálce postrádají smysl. Přesto se domnívám, že je zajímavé pozorovat, jak se lidé v naprosto odlišné době a společnosti také mohli projevovat. Minimálně jako svědectví, že i v minulosti učenci nejednali nezaujatě, jen s ohledem na „dobro" vytváření poznání.

Dalším důvodem je, že moje téma je historicky velmi zajímavé. I když Simplikios považoval uzavření pohanských filozofických škol r. 529 za událost, která v jeho očích znamenala jen efemérní dominaci křesťanství, z dnešního pohledu na dějiny filozofie to byla událost revoluční. Křesťanství neodešlo jako chvilková módní záležitost, jak se Simplikios domníval, že se stane. Naopak, od té doby po

několik století křesťanství dominuje nejen nad intelektuálním světem. Simplikiův komentář Aristotela a kritiku Filopona v něm obsaženou lze považovat za jakýsi poslední vzdor nově nastupující ideologii, jejíž negativní pozůstatky vidíme po celém světě dodnes.

A konečně třetím důvodem je to, že osobnost Jan Filopona je velice zajímavá z hlediska dějin ontologie a kosmologie. To, jak byly překonávány důsledky Aristotelovy kosmologie, tvoří důležitou součást těchto dějin. A čím k překonávání Aristotela přispěl Filoponos, není – alespoň v českém kontextu – příliš známo (viz teorie impetu zmíněná výše).

2. Vybrané základní teze Aristotelovy kosmologie

V následujících řádcích představím některé vybrané „teze“ Aristotelovy kosmologie, včetně, když to bude možné, příslušné argumentace. Později, při argumentační analýze Filopona, se na ně budu odvolávat. V žádném případě si nenárokuji úplnost. Teze jsem vybral s ohledem na Filoponovu argumentaci. Na některá uvedená tvrzení neutočí přímo, ale bez jejich představení by čtenář nemohl pochopit jejich vzájemnou závislost.

2.1 Existují dva jednoduché přirozené pohyby jednoduchých přirozených těles

Podle Aristotela existují dva jednoduché druhy místního pohybu – kruhový (okolo středu) a přímočarý. Přímočarý pohyb dělí na další dva navzájem protivné poddruhy – pohyb nahoru a pohyb dolů (od středu a ke středu). Existenci dvou druhů jednoduchého pohybu opírá o postulát, že existují dvě základní jednoduché velikosti – přímka a kruh. (*De Caelo* 268b16-24)

2.2 Pohyb tělesa je jednoduchý tehdy a jen tehdy, když je těleso jednoduché

Každému typu jednoduchého (nesloženého) tělesa náleží právě jeden druh jednoduchého pohybu[8] a jednoduchý pohyb náleží pouze jednoduchému tělesu.[9] (*De Caelo* 269a3-4) O jakých jednoduchých tělesech Aristotelés mluví? Jedná se zejména o 4 základní elementy, živly – země, voda, oheň, vzduch. Aristotelés je přejal z tradice (Platón, Empedoklés, původ by se dal vysledovat k mýtům).

2.3 Existuje jednoduché těleso s jednoduchým kruhovým pohybem

Z teze 2.1 a 2.2 Aristotelés vyvozuje, že nutně musí existovat jednoduché těleso, jehož jednoduchým a přirozeným pohybem je pohyb kruhový. Vzhledem k tomu, že základní sublunární elementy se pohybují pouze přímočaře (země a voda dolů, oheň a vzduch nahoru), musí být hledané těleso a jeho přirozenost odlišné od těchto čtyř. (269a5-7) Hledaným tělesem je samozřejmě éter, z kterého se skládá nebe. Aristotelés tedy k oněm čtyřem tradičním živlům přidává pátý, jehož status je speciální (jak bude vidět v tezích 2.5 a 2.8).

2.4 Primárnost kruhového pohybu

Aristotelés předpokládá, že ze dvou základních a jednoduchých geometrických velikostí je kruh kompletní,[10] zatímco přímka kompletní není. Proč přímka není kompletní? Aristotelés rozliší dva typy

[8] Proč se tělesa hýbou? Principem pohybu jednoduchých nesložených těles je příroda. Jinými slovy, tělesa se hýbou skrze svou přirozenost.

[9] Např. přirozeností ohně jakožto jednoduchého tělesa je pohyb vzhůru.

[10] Miloslav Okál ve svém překladu *De caelo* tlumočí daný výraz – τέλειος – jako „dokonalý“, Daneš překládá jako „úplný“, zatímco Američané, R. J. Hankinson a Ch. Wildberg, překládají do angličtiny jako „complete“. V aristotelském či obecně antickém způsobu myšlení mělo něco, co je úplné, konotace blízké dokonalosti,

přímek a u každého z nich uvede, proč to nelze: 1) nekonečná přímka není kompletní, protože kompletní („úplná“) přímka by musela mít hranici a konec; 2) konečná přímka není kompletní, protože vždy má něco mimo sebe (lze k ní přidat jinou přímku). Z kompletnosti kruhu Aristotelés vyvozuje, že pohyb po kruhu je taktéž kompletní. K tomu dále dodává, že to, co je kompletní, je od přírody primární, proto je kruhový pohyb primární, tj. hodnotově vyšší, „první“. (269a17-25)

2.5 Primárnost tělesa s kruhovým pohybem

V 2.4 bylo dokázáno, že kruhový pohyb je primární. Aristotelés tuto „primárnost“ vztahuje i na samotné těleso, které se pohybuje kruhově. Jinými slovy, Aristotelés na základě „kompletnosti“ pohybu éteru odvozuje, že éter samotný – stejně jako mu náležející pohyb – musí být od přírody primární, vznešenější nebo vyšší: „Z těchto úvah je zřejmé, že existuje jakási tělesná podstata, odlišná od zdejších útvarů, božštější a přednější než ostatní.“ (269a29-31)

2.6 Definice těžkého a lehkého

Aristotelés těžké definuje jako „to, co se přirozeně nese do středu“ a lehké jako „to, co se od něj vzdaluje.“ (*De caelo* 269b22-24) Jak je vidět, tíže a lehkost je v Aristotelově podání definována prostřednictvím přímočarého pohybu: tíže a lehkost náleží výhradně tělesům, které se pohybují nahoru nebo dolů (tj. od středu nebo ke středu). Čili ještě jednou jinými slovy, tíže a lehkost náleží pouze zemi, vodě, ohni a vzduchu.

2.7 Rotující těleso není těžké ani lehké

Z teze 2.2 (jednoduchý pohyb tehdy, když jednoduché těleso) a z teze 2.6 (těžká a lehká jsou pouze tělesa s přímočarým pohybem) Aristotelovi plyne tvrzení, že těleso, které rotuje, nemůže být ani lehké ani těžké. (270a6-9) Z tohoto důvodu také platí, že jak celek nebe, tak jeho části nemohou stoupat ani klesat. Aristotelés tím neříká vlastně nic jiného než to, že nebe se může pohybovat jen a pouze svým, tedy kruhovým, pohybem.

2.8 Vlastnosti rotujícího tělesa

Na základě teze 2.7 (a dalších, samozřejmě) Aristotelés vypočítává specifické atributy rotujícího tělesa:

---

přesto se domnívám, že překládat daný výraz jako „dokonalé“ je příliš silné. Slovníkové významy jsou např. tyto: perfektní, úplný, plně konstituovaný, platný, dorostlý, dokonalý svého druhu aj. Lze najít i významy poněkud odlišnější: o lidských bytostech „dospělý“, o porodní bábě „plně kvalifikovaná“ apod. Domnívám se, že význam, o který Aristotelovi šlo, leží někde mezi „dokonalý“, „ukončený“, „úplný“. V návaznosti na Američany jsem zvolil přejaté slovo – „kompletní“. Z nabízených možností se zdá být nejvíce výstižné.

a) Nebe nevzniklo a nezanikne. Důvodem je, že vznik a zánik mohou probíhat pouze na pozadí nějakého substrátu a opaku (protivy). A jelikož kruhový pohyb nemá protivu,[11] tím pádem i těleso pohybující se v kruhu, pak platí, že toto těleso nepodléhá vzniku a zániku.

b) Nebe se nezvětšuje ani nezmenšuje. Aby se těleso mohlo zvětšovat, musí existovat látka o stejné přirozenosti, která se k němu může přidávat. Neboť mimo nebe se nenachází a nemůže nacházet látka s jeho přirozeností, není možné nebi nic přidávat ani ubírat, tudíž se nezvětšuje ani nezmenšuje.[12]

c) Nebe absolutně nepodléhá změně.[13] Nebe nemůže změnit svou kvalitu, neboť každý kvalitativní pohyb (změna) je závislý na možnosti zvětšování a zmenšování. Aristotelés zde pravděpodobně uvažuje tak, že změna se děje vždy na tělesech, která se mohou zvětšovat nebo zmenšovat (např. tělo rostliny). Jestliže nachází těleso, u nějž se tak neděje, pak tomuto tělesu upírá i změnu. Ale to však ještě nemusí znamenat, že nebe nemá žádné „pozemské" kvality. Může je mít, i když nemohou podléhat změně; jsou např. od věčnosti stále tytéž. Abych dokázal, že éter skutečně nemůže mít žádné vlastnosti pozemských těles, musím se opřít o jiný spis než *De caelo*. V spise *O vzniku a zániku*, I, 4 Aristotelés výslovně tvrdí, že každá změna je změnou v rámci protiv. A tedy pokud nebe neobsahuje žádnou protivnost, nikdy nemohlo a nebude moci nabýt žádných kvalit. Přesto není platnost předloženého důkazu absolutní. Více o této problematice budu hovořit při rozboru pátého Filoponova zlomku.

2.9 Elementární celek si vždy uchovává svou hybnou „sílu"

Tato teze, která se stala předmětem značné kontroverze, závisí na tezi 2.2 a na argumentech, které Aristotelés předkládá v *De caelo* I, 8: elementy mají svou přirozenost nezávisle na tom, na jakém místě se nacházejí (276b22-31).[14] Jejich přirozenost je táž, ať už jsou na vlastním místě nebo z něj násilně odebrány. Z toho plyne, že přirozený a vlastní pohyb si těleso uchovává za všech okolností, dokud je jeho přirozenost táž. Platí tedy, že elementární celek (např. země jakožto planeta) disponuje i na svém vlastním místě určitým přímočarým pohybem, resp. určitou pohybovou tendencí, ačkoliv fakticky se nikam nepohybuje (tyto celky už nemají kam směřovat). Zpochybnění teze 2.9 může vést k odmítnutí teze 2.7 – pokud pozemské elementy či přesněji jejich celky nemají v nějakém případě tíži

[11] Důkazům tohoto tvrzení Aristotelés věnoval celou 4. kapitolu první knihy *De caelo*. Tento „kvazigeometrický" důkaz je až křiklavě spekulativní, dnešní optikou by byl považován za vysoce obskurní.
[12] Srov. *Phys.* VIII, 7.
[13] Srov. *De caelo*, 288a34-288b1.
[14] Aristotelés se tímto problémem zabývá i na jiných místech, např. v 276a1-4 píše, že „kam se nese jedna hrudka země, tam se nese i celá zem a veškeré množství ohně se nese na totéž místo jako jiskra." Ve čtvrté knize *De caelo* zase rozvádí myšlenku absolutní tíže a lehkosti. Tíže a lehkost pozemských těles je absolutní „veličina".

nebo lehkost (jinak řečeno, zcela jim chybí přímočarý pohyb), pak není nutné předpokládat, že nebeské těleso je v něčem speciální (viz teze 2.8).

2.10 Vymizení elementů v důsledku ohnivé skladby nebe

Aristotelés neobhajuje éter pouze ve spise *O nebi*, v díle *Meteorologika* se lze setkat s dalšími nepřímými argumenty – nepřímými v tom smyslu, že ukazuje, proč je nemožné, aby se nebe skládalo z jiných elementů než právě z éteru. Aristotelés v tomto spise zkoumá otázku, jaké těleso vyplňuje prostor mezi sférou stálic a Zemí. Jeho nejzávažnější argument vypadá následovně: pokud by se nebe skládalo z ohně, pak by všechny ostatní elementy dávno vymizely (*Meteor.* 340a1-2), resp. by byly vysušeny (340b1-2). Vymizení či vysušení elementů nepozorujeme, proto Aristotelés ve shodě s modem tollens může tvrdit, že nebe se neskládá z ohně.

3. Argumentační analýza

Pojďme se nyní podívat, co všechno Simplikios Filoponovi vyčítá, jaké explicitní výrazy na adresu Filopona používá a jaké argumenty se tam objevují. Na následujících stránkách, které tvoří stěžejní část mé práce, tedy rozeberu zlomky z Filopona – a to ty, které obsahují nějaké Simplikiovy ofenzivní výrazy – a pokusím se zjistit, zda jsou argumenty v těchto zlomcích po obsahové i formální stránce platné (dovolí-li to daná argumentace). Totéž učiním se Simplikiovými protiargumenty, pokud nějaké relevantní nabídne. Na závěr každého oddílu se pokusím zhodnotit, který z obou filozofů je přesvědčivější.

Jelikož Simplikios proti Filoponovi osobně argumentuje snad v každém druhém zlomku a Filoponův spis není nejkratší, musím se nutně omezit pouze na určité argumenty, jinak by rozsah práce dalekosáhle překročil požadavky na bakalářskou práci.

Jedno omezující kritérium je rozsahového charakteru: omezím se pouze na první tři knihy Filoponova *Contra Aristotelem*. Jaký k tomu mám důvod? V mnohém vycházím ze studie Jaroslava Daneše *O věčnosti světa – Jan Filoponos proti Aristotelovi*, která předchází Danešovu českému překladu a v níž se zabývá typologií Filoponových argumentů a krátce je komentuje. Daneš rozdělil Filoponovy argumenty do dvou hlavních kategorií: Filoponova kritika éteru (IV. kap.) a Filoponova kritika věčnosti pohybu a času (V. kap.). Já se zaměřím pouze na první skupinu, která koresponduje právě s prvními třemi Filoponovými knihami.

Dalším důvodem je to, že Filoponos v prvních dvou knihách útočí na výchozí předpoklady celé Aristotelovy kosmologie.[15] Domnívám se, že čím více se argumentace týká bazálních východisek, tím je tematicky zajímavější. Zkrátka, daří-li se Filoponovi podlomit Aristotelovy základy, už je svým způsobem zbytečné zabývat se Aristotelovými závěry. Další omezující kritérium vyplývá z faktu, že některé osobní argumenty nejsou podloženy argumenty ve vlastním smyslu, proto je nemožné se jimi do hloubky zabývat. Těmito nepodloženými argumenty se budu na obecné úrovni zabývat v závěru.

Kterými osobními argumenty se tedy zabývat budu? Jsou to zejména argumenty ve zlomcích, v kterých Simplikios Filopona osočuje z hlouposti či nesmyslnosti, případně z nechápavosti, a dále z nevzdělanosti nebo neznalosti. Jsem pevně přesvědčen, že i přes tyto skutečnosti vytvořím dostatečně exemplární vzorek argumentů, z kterých bude možné vyvodit závěr, proč Simplikios nadává Filoponovi.

[15] Ostatně to činí i ve třetí knize, kde ukazuje rozpory mezi spisy *Meteorologica a De Caelo.*

Zlomek 5

> *Poté, co [Filoponos] souhlasil s tím, že nebe není ani těžké ani lehké, pokouší se dokázat, že nic nebrání tomu, aby bylo teplé nebo chladné. To je styl, jakým píše. Proto i já jsem nucen říkat blbiny: „I kdyby lehká tělesa vždy byla teplá a těžká tělesa vždy chladná, nevyplývá z toho nutně, že tělesa, která nejsou ani lehká ani těžká, jsou zbavena chladu a tepla. Konverze antecedentu není totiž platná. Například je-li někdo člověkem, je vždy zvířetem. Není ale pravdivé tvrzení, že není-li někdo člověkem, není ani zvířetem."* Simplikios, *In De caelo* 30,26-34

Simplikios často uvádí nějakou narážku na Filopona tehdy, když jej přímo cituje. To je případ zl. 5, u kterého se zastavím podrobněji. Simplikios Filoponovu argumentační výpověď uvozuje slovy „Proto i já jsem nucen říkat *blbiny* (ληρεῖν)" (ř. 28-29). V LSJ[16] lze pro termín ληρεῖν nalézt dva typy významů: (1) „hloupost", „blbost", „nesmyslnost" atp.; (2) „blouznivost". Těžko říci, který typ měl Simplikios na mysli, spíše ten první, v důsledku na tom však nezáleží. Má to totiž zjevně znamenat, že danou argumentaci shledává jako hloupou nebo nesmyslnou. V následujícím textu se pokusím prozkoumat, zda je po formální a věcné stránce přesvědčivější Filoponův nebo Simplikiův argument.

Jak zní Filoponův argument? Filoponos pro potřebu své argumentace přijímá Aristotelovu tezi 2.6 a 2.7 a ukazuje, že z nich není nutné vyvozovat závěry obsažené v Aristotelově tezi 2.8. V ní Aristotelés tvrdí, že nebe nemá žádné kvality sublunárních těles. Pokud Filoponos ukáže, že nebe může mít kvality – teplo nebo chlad –, pak je toto tvrzení významně ohroženo. Vyjádřím-li se poněkud schematicky (a moderními termíny), tvrdí Filoponos následující: z premis (*p1*) „Mají-li tělesa tíži, pak mají i teplotu." a (*p2*) „Nebeské těleso nemá tíži." nemůže Aristotelés odvodit konkluzi (*z*) „Nebeské těleso nemá teplotu." Z formálního hlediska není Filoponovi co vytknout. Daný závěr může být pravdivý i tehdy, když je antecedent popřen: těleso může mít teplotu a zároveň nemít tíži. Filoponos tedy správně poukazuje na *non sequitur* v Aristotelově argumentaci.

Abych lépe objasnil intence, které Filoponos (i Aristotelés) sleduje, dovolím si mírnou tematickou odbočku od přísné analýzy daného argumentu. Jak již bylo řečeno, Filoponos útočí na Aristotelovu tezi 2.8. Aristotelés touto tezí a tezí 2.5 zavedl striktní hranici mezi tělesy supralunární sféry a sféry sublunární. Nebeské těleso má výsostné postavení: jeho kosmologický či ontologický status je podstatně odlišný od statusu čtyř elementů. To se projevuje tak, že Aristotelés nemůže éteru přiznat smyslově vnímatelné kvality typické pro sublunární tělesa.[17] Filoponos se pokouší narušit výlučný

[16] Liddell, H. G., Scott, R., *A Greek-English Lexicon.* Jedná se o obecný řecko-anglický slovník. U dalších zlomků často nebudu uvádět všechny slovníkové významy – a to v případech, kdy by to bylo nadbytečné.

[17] Rozdělení kosmu na dvě podstatně odlišné části přetrvávalo v evropské vědě až do začátku 18. století. Vždyť teprve Newton sjednotil fyziku země a „nebe".

status éteru poukazem na to, že i nebe může mít „pozemské“ kvality. Ve zkoumané argumentaci Filoponos takový případ přímo nedokazuje – Filoponos nedokázal, že nebeské těleso má teplotu –, jde mu pouze o zpochybnění nutnosti zavádět tezi 2.8 (a tím regresivně i tezi 2.3). V tomto ohledu nepatří daný argument mezi nejsilnější. To však nepovažuji za vadu – je jasné, že Filoponos nemohl vytasit své nejsilnější zbraně hned na začátku svého pojednání.

Jak by se dalo na tuto kritiku Aristotela reagovat? Rýsují se dvě alternativy: a) odstranit *non sequitur* záměnou implikace za ekvivalenci; b) připustit možnost teploty éteru.

a) odstranit *non sequitur* záměnou implikace za ekvivalenci

Simplikiova protiargumentace, která odráží Filoponův útok, spočívá v alternativě a), alternativu b) vylučuje. V následujících řádcích se pokusím jeho argumentaci představit. Simplikios chápe logickou spojku v *p1* nikoliv jako implikaci, ale jako ekvivalenci, jinak řečeno, výrok ve tvaru „jestliže A, pak B“ nahrazuje výrokem tvaru „A právě tehdy, když B“. Co mu umožňuje logickou spojku zaměnit? Simplikios soudí, že některé predikáty[18] se vyznačují tím, že se zcela kryjí s množinou věcí, kterým jsou predikovány.[19] Čili jde o predikáty stejného, shodného rozsahu. Simplikios uvádí typicky aristotelský příklad, kterým se snaží svůj tah obhájit a zdůvodnit: množina „být člověkem“ je stejná jako množina „mít schopnost se smát“. A právě množina věcí, které jsou „teplé/chladné“ se stejným způsobem kryje s množinou věcí, které jsou „lehké/těžké“. Proto, když Simplikios ve shodě s řečeným premisu *p1* upraví (po úpravě tedy: „Tělesa mají tíži tehdy, když mají i teplotu.“), z premis *p1* a *p2* požadovaný závěr *z* logicky vyplývá a Aristotelův argument zůstane i po Filoponově útoku platný.

To však nestačí, Simplikios by měl svůj krok také obhájit. To také dělá na řádcích předcházejících zl. 5. Simplikios předpokládá, že relace mezi predikáty „teplý“ a „těžký“ je identická s relací mezi „člověk“ a „smějící se“. A pro tuto druhou relaci argumentuje. Pasáž bude vhodné citovat:[20]

> *Bylo totiž třeba vědět, že pokud lehké věci jsou teplé, ještě spíše teplé věci budou lehké. Teplé věci jsou totiž složeny z malých částic, tomu pak, co je z malých částic, náleží lehkost. Ze stejného důvodu také studené věci jsou těžké, protože tuhnou působením chladu. Jestliže jsou si obě strany rovny [tj. jestliže se jedná o ekvivalenci], nic nebrání tomu, aby se z tvrzení učinil zápor.* Jestliže totiž je člověk smějící se bytost a jestliže platí, že kdo není smějící se bytostí, není ani člověkem, pak je možné pravdivě říci i to, že jestliže něco není člověkem, není ani smějící se bytostí – protože se obojí sobě rovná.

[18] Jaroslav Daneš označuje tyto predikáty termínem „koextenzivní“.
[19] Pasáž obsahující tuto úvahu je přímo citována níže.
[20] Za překlad vděčím vedoucímu práce, dr. Josefu Petrželkovi. Tímto mu za něj děkuji. Zvýraznění v textu je mým dodatkem.

Tedy i zde se ukazuje, že je [Filoponos] neznalý podstaty obratu s antitezí [Daneš překládá jako „obrat negací“] a marně soudí (namítá), že nebe je studené nebo teplé. Simplikios, *In De caelo*, 31,1-31,6[21]

Daneš parafrázuje kurzívou zvýrazněná slova do podoby následujícího argumentu:

„Jestliže má X schopnost se smát, pak je člověkem

X nemá schopnost se smát

X není člověkem.“[22]

Z toho pak Danešovi plyne kritika Simplikia. Daneš soudí, že Simplikiova slova nelze brát vážně a jeho snahy považuje za marné, protože první premisa úsudku výše nemá formu ekvivalence (tj. „jen tehdy, když má x schopnost se smát, je člověkem“). Simplikiův úsudek je komplexnější, než jak ho představuje Daneš, proto si bezesporu zaslouží důkladnější rozbor:

V první části souvětí[23] se podle mne objevují následující dva výroky: (*v1*) „je-li bytost člověk (C), pak je smějící se (S)“; (*v2*) „není-li bytost člověk (non C), pak není smějící se (non S)“. Formálně lze zapsat takto (vynechávám „protože se obojí sobě rovná“):

Pro všechna x platí, že [(C (x) => S (x)) a (non S (x) => non C (x))] => (non C (x) => non S (x)).

Simplikios vlastně požaduje, aby formule mezi ústřední implikací byly ekvivalentní. Jenže po úpravě můžeme dostat pouze toto: (C (x) => S (x)) => (non C (x) => non S (x)), což lze ve výrokové logice zapsat jako: (p => q) => (non p => non q).

Je tedy zřejmé, že Simplikios dělá chybu v něčem, v čem by měl být lepší než Filoponos – v logice. Simplikiovi se nedaří k hledané ekvivalenci dospět. Simplikiův argument je po formální stránce nekorektní, což znamená, že jeho pokus odrazit Filoponův útok prostřednictvím koextenzivity určitých predikátů selhává.

Je však zřejmé, že význam, který Simplikios zamýšlel udat první části rozebíraného souvětí, spočívá ve formě ekvivalence, nikoliv implikace. Po malé úpravě by se jistě dal jeho výrok korigovat do podoby

[21] λεπτομερῆ γὰρ τὰ
θερμά, τῇ δὲ λεπτομερείᾳ ἡ κουφότης ἀκολουθεῖ. διὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰ
ψυχρὰ τῷ τῆς ψύξεως λόγῳ πυκνοῦντι βαρέα. εἰ οὖν ἐξισάζει ταῦτα, οὐδὲν
κωλύει καὶ ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου ποιεῖσθαι τὴν ἀντιστροφήν· εἰ γὰρ ἄνθρω-
πος γελαστικόν, καὶ εἰ μὴ γελαστικὸν οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀληθὲς εἰπεῖν καὶ εἰ
μὴ ἄνθρωπος οὐ γελαστικόν, διὰ τὸ ἐξισάζειν ἄμφω. ὥστε καὶ ἐνταῦθα
φαίνεται τὰ ἴδια τῆς σὺν ἀντιθέσει ἀντιστροφῆς ἀγνοῶν, καὶ ὁ οὐρανὸς
μάτην ὑπ' αὐτοῦ ψυχρὸς ἢ θερμὸς εἶναι κατακρίνεται. καὶ ἄλλο δὲ τοῖς
περὶ τῶν ἁπλῶν κινήσεων λόγοις ἐπάγει τοιοῦτον·

[22] DANEŠ, J., s. 80.

[23] „Jestliže totiž je člověk smějící se bytost a jestliže platí, že kdo není smějící se bytostí, není ani člověkem.“

formálně správného argumentu. Přesto by argument nemusel být platný: ve vzduchu stále visí otázka, zda je vzhledem k Aristotelově kosmologickému systému vztah „člověk – smějící se bytost" fakticky stejný jako vztah „teplý/chladný – lehký/těžký". Z řádku 31,1-2 citované pasáže je jasné, že Simplikios tuto stejnost zastával (jak jsem již říkal). Pokud ji zastává, znamená to, že podle Simplikia si Aristotelés myslel, že éter nemůže mít teplotu. Zastával onu stejnost však Aristotelés? Těmito dotazy se organicky přesouvám k druhé navržené alternativě.

b) připustit možnost teploty éteru

Tato alternativa je mou vlastní interpretací. Ani Filoponos, ani Simplikios takto neargumentují. Přesto ji sem zařazuji, neboť může být důležitá pro pochopení Aristotela v dalších argumentačních analýzách a slouží jako rozvedení a vysvětlení důležité teze 2.8. Jak již bylo naznačeno, aby mohlo být Simplikiovo odražení Filoponova útoku platné i po obsahové stránce, musí být dokázáno, že Aristotelés nepřiznává beztížnému éteru kvality chladu/tepla. I přes snahu co nejvíce odlišit éter od pozemských těles (viz striktní hranice dvou částí kosmu, o které jsem mluvil výše) je zřejmé, že Aristotelés by měl éteru nějaké smyslové kvality připsat – minimálně ty, které se vážou na zrakové vnímání. Jelikož by teplota éteru jeho exkluzivní status poškozovala, a tím i celou teorii, považuji za vhodné zjistit, co přesně Aristotelés o kvalitách éteru soudí. Zda je éteru možné připsat teplo nebo chlad?

Aristotelés, pokud je mi známo, nepodává na tyto otázky žádné přímé odpovědi. Proti teplu nebo chladu nebeského tělesa hovoří dvě věci. První je skutečnost, že Aristotelés vysvětluje teplo a světlo hvězd nikoliv z nich samých. V 7. kapitole druhé knihy *De caelo* říká, že zdrojem tepla a světla hvězd je tření vzduchu, které vzniká jejich pohybem. Aristotelés to zdůvodňuje tím, že vlastností pohybu je zahřívání těles. Jelikož měl Aristotelés potřebu vysvětlit teplo hvězd tímto *ad hoc* způsobem, zdá se, že nechtěl, aby nebe samo bylo teplé nebo chladné. Proti alternativě b) také hovoří Aristotelovo rozlišení základních principů vnímatelné látky ve spise *O vzniku a zániku*.[24] Rozlišení základních 4 elementů spočívá primárně na jejich hmatových kvalitách a právě teplo a chlad je jedna ze základních protivných dvojic pro jejich rozlišení. Nezdá se tedy, že by Aristotelés mínil teplo a chlad připsat jiným než pozemským elementům. Ale vzhledem k tomu, že ta dvě „proti" Aristotelés netvrdí výslovně a jde pouze o nepřímé interpretace, není zcela dokázáno, že éter nemůže mít teplo. Tj. pořád platí, že samotná Aristotelova teze 2.8c nevylučuje teplo nebo chlad éteru stoprocentně. Pokud by někdo tvrdil, že Aristotelés éteru tyto kvality připsal, jeho tvrzení by nemohlo být vyvráceno, protože nepůsobí žádné kontradikce v Aristotelových spisech. Je to argumentačně schůdné, ačkoliv nesmírně obtížně.

[24] Aristotelés, *De gen. et cor.* II, 1-3.

Jak bylo zjištěno výše, Simplikiův argument proti Filoponovi nelze považovat za platný, ačkoliv z logické či formální stránky by po nepatrné úpravě korektní být mohl.[25] Na druhou stranu, pokud mé interpretace platí, to jest, že připsání teplených kvalit nebeskému tělesu není absolutně nemožné, ani Filoponův argument ve zl. 5 by z tohoto „souboje" nemusel vyjít vítězně. Nic podstatného by totiž neprokázal, Aristotelova teze 2.8c by mohla být platná i přes teplý éter. Avšak šance, že by se někomu podařilo zpochybnit obecně uznávanou interpretaci Aristotela (tj. éter nemá žádné kvality, zvláště haptické) je tak mizivá, že musím hodnotit Filoponovu přesvědčivost ve zl. 5 jako neotřesitelnou. Tudíž Simplikiovo obvinění z „blbin" v žádném případě oprávněné není.

Zlomek 16

> *[Filoponos] říká: „Pokud se nějaká část vzduchu nebo sféry ohně zřeďuje nebo zhušťuje, ani toto nezpůsobí, aby pohyb celku nebyl jednoduchý. Protože zřeďování a zhušťování je ve skutečnosti změna kvality, a nikoliv prostorový pohyb. Vždyť jestliže se hrouda, která padá ke středu světa, zahřívá nebo ochlazuje, ani toto není důvod, aby pohyb nebyl jednoduchý." Všimněte si, jak si ve svých hloupých větách neuvědomuje, že to, co se zřeďuje, stává se lehčím, a to co se zhušťuje, se stává těžším. Tímto způsobem se také místní pohyby částí liší z hlediska rychlosti. Ale ani voda, jak si myslí, se nebude pohybovat jednoduchým pohybem, když po změně v kroupy padá dolů.* Simplikios*, In De Caelo* 37,3-12

Simplikios v tomto zlomku pokládá několik přímo citovaných Filoponových vět za *hloupé* (ἀσύνετος). Jaké konotace Simplikiův výraz může mít? (1) „hloupý", „prostý, neschopný pochopení"; (2) výjimečně „pošetilý". Jak je vidět, český překlad je zde přesný. Zda si Simplikios myslel, že Filoponovy věty jsou také pošetilé, nevím, ale je to velice pravděpodobné. Je zřejmé, že Simplikios příslušnou invektivou reaguje přímo na jím citovanou Filoponovu argumentační výpověď, protože v druhé části souvětí, kde se tato invektiva vyskytuje, vůči ní hned uvádí protiargument.

O co v tomto zlomku Filoponos usiluje? Jedná se o polemiku s určitou teorií Alexandra z Afrodisiady, která má zachránit Aristotelovu tezi 1.2, jež je v rozporu s jeho pozdějšími úvahami v *Meteorologikách*.[26] Tato teorie říká: pohyb ohnivé sféry není jednoduchý, nýbrž složený z více druhů pohybu. To znamená, že sféra ohně jakožto celek se sice (působením éteru) pohybuje kruhově, ale některé části této sféry se nezávisle na celku pohybují přímočaře: stoupají nahoru nebo klesají dolů

[25] Simplikios si skutečně myslel, že predikáty „teplý/chladný" a „těžký/lehký" jsou koextenzivní, jen neuspěl, když se to snažil zdůvodnit.

[26] V *Meteor.* Aristotelés přichází s teorií, která má vysvětlit komety, teplo na zemi aj. meteorologické jevy. Postuluje zde jakousi ohnivou sféru, která má tyto jevy vysvětlit. Nachází se bezprostředně pod nebem, které ji uděluje kruhový pohyb. Tento kruhový pohyb je nepřípustný, protože ohni je určen přímočarý pohyb.

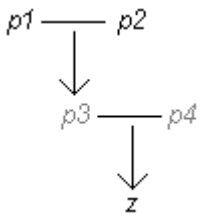
nebo se také zřeďují a zhušťují.[27] Jak tím chce Alexandros řešit Aristotelův rozpor? Domnívám se, že takto: není-li pohyb sféry ohně jednoduchý, ale složitý, pak odpadá Aristotelova kontradikce, neboť jen jednoduchá tělesa (s jednoduchým pohybem) se musí hýbat výhradně dle jednoho ze tří jednoduchých přirozených pohybů (nahoru/dolů/v kruhu). Je-li však těleso složené, proč by se nemohlo hýbat jiným druhem pohybu, byť by součástí tohoto pohybu byl i protipřirozený pohyb v kruhu.[28] Filoponos proti Alexandrově teorii jako celku uvádí argumenty ve zl. 14. Domnívám se, že ve zl. 16 Alexandrovu teorii pro potřeby argumentace přijímá a pokouší se dokázat její vnitřní rozpory.[29]

Filoponovým cílem je popřít, že na částech sféry ohně lze identifikovat nějaký další místní pohyb, což vede k rozkladu Alexandrovy teorie. Pokud by se Filoponovi tuto teorii podařilo vyvrátit, mělo by to za následek trvání rozporu v Aristotelově přírodní filozofii. Filoponos nepochybně usiluje o zachování vnitřních kontradikcí Aristotelovy filozofie. Umění poukázat na vnitřní kontradikce v oponentově argumentaci je velice účinná argumentační metoda. Je tedy Filoponova argumentace korektní a přesvědčivá?

Filoponův argument je složený, kromě hlavního argumentu obsahuje jeden podargument. Zprostředkující závěr podargumentu tvoří zároveň entymématickou premisu pro hlavní závěr argumentu (viz diagram, entýmemy jsou vyznačeny světleji). Domnívám se, že po standardizaci a vypuštění nepotřebných a smysl neměnících predikátů by celý úsudek mohl vypadat takto:

(*p1*) Části sféry ohně se zřeďují.
(*p2*) Zřeďování není místní (tj. prostorový) pohyb.
(*p3*) Části sféry ohně nedisponují místním pohybem.
(*p4*) Jestliže části sféry ohně nedisponují místním pohybem, pak je pohyb celku sféry ohně jednoduchý.
(*z*) Pohyb celku sféry ohně je jednoduchý.[30]

Diagram argumentu ve zl. 16:

Premisa *p1* je neproblematická. Na její pravdivosti se shodne Alexandros i Filoponos. Filoponos s ní výslovně souhlasí ve zl. 14. Ačkoliv předpoklad *p4* (stejně jako *p3*) Filoponos zamlčuje, jeho

[27] Alexandros si nejspíše myslel, že tyto dva děje jsou kauzálně spojeny – řídne-li něco, stává se to lehčím a stoupá; zhušťuje-li se něco, stává se to těžším a klesá. Více o této Alexandrově teorii viz zl. 17, Simplikios, *In De caelo* 37,12-29.
[28] Nechávám stranou otázku, zda se Alexandrovi tímto způsobem opravdu Aristotelovu kontradikci podařilo vyřešit. Z hlediska Filoponova argumentace to není podstatné.
[29] Co mě k tomu vede? Jak už jsem říkal, na obecné úrovni Filoponos zpochybňuje Alexandra ve zl. 14, kde se také zmiňuje o zhušťování a zřeďování. Wildberg svůj spis rekonstruoval, pokud to bylo možné, podle pravidla „jeden zlomek odpovídá jednomu argumentu". Z toho důvodu si myslím, že argument ve zl. 16 musí být odlišný od argumentu ve zl. 14.
[30] Pokud bych se věrněji držel Filoponových slov, závěr by zněl následovně: „Zřeďování nebo zhušťování nějaké části vzduchu nebo sféry ohně nezpůsobí, že pohyb celku není jednoduchý."

pravdivost je v rámci Aristotelovy kosmologie evidentní. Problém nastává teprve s předpokladem *p2* a vedlejším závěrem *p3*. Filoponos *p3* neuvádí – musel jsem jej dodat sám, aby vůbec Filoponova výpověď mohla fungovat jako argument. Jelikož si nedokážu představit jinou možnou interpretaci, domnívám se, že Filoponos to opravdu myslel tak, jak jsem vykreslil. V čem je vedlejší závěr *p3* problematický? V tom, že předpoklad *p2* ho nepodporuje. Předpoklad *p2* lze považovat za věcně platný.[31] Avšak co se týče formální stránky podargumentu, *p2* v pořádku není. Filoponův předpoklad *p2*, aby platil závěr, by musel znít: „Části ohně, které se zřeďují, nemají místní pohyb." A tento předpoklad nikde nedokazuje. Jeho zdůvodnění by bylo velmi obtížné, ba nemožné. Po zobecnění by totiž musel vypadat takto: „Tělesa, která mění kvalitu, nemají místní pohyb." A něco takového by Aristotelés ani Filoponos dozajista netvrdili. Ostatně, tento aspekt využije Simplikios ve své reakci (viz níže). Stručně shrnuto, předpoklady *p1* a *p4* jsou zcela v pořádku, *p2* samostatně není věcně chybný, ale relevance *p2* vzhledem k vedlejšímu závěru *p3* v pořádku není, a tudíž *p3* není platný. Protože celý Filoponův argument stojí na neplatném předpokladu, musím hodnotit závěr tohoto argumentu (*z*) jako neprokázaný.

Domnívám se, že Simplikios si byl těchto nedostatků vědom. Ačkoliv svůj protiargument neformuloval obecně a přímo, mám za to, že význam jeho argumentace leží v nepřímém poukazu na Filoponovy nedostatky: když Filoponovi vytýká, že si „neuvědomuje, že to, co se zřeďuje, stává se lehčím, a to, co se zhušťuje, se stává těžším" (ř. 37,8-9), nenaznačuje tím nic jiného, než že části sféry ohně (či snad libovolná jiná tělesa) mohou měnit kvalitu a zároveň mít místní pohyb. Zatímco Filoponos v *p2* pouze banálně konstatoval, že kvalitativní pohyb (změna) je něco jiného než pohyb místní. Druhy pohybu „jakožto pohybu" jsou samozřejmě vzájemně odlišné, ale nic nebrání tomu, aby se na libovolném spaciotemporálním tělese realizovalo vícero druhů pohybu.[32] Čili, i kdyby zřeďování bylo kvalitativní změnou, jak Filoponos tvrdil, vůbec z toho neplyne, že nějaké zřeďující se těleso nemůže zároveň mít místní (nebo i jiný druh) pohybu. Navíc, jak již jsem zmiňoval, zřeďování a zhušťování je pravděpodobně dle Alexandra (a určitě dle Simplikia) kauzálně spojeno s těžkostí a lehkostí. V takovém případě nemá Filoponos šanci obhájit výše uvedenou – upravenou do platné

[31] Filoponos k *p2* v citovaném úseku dodává, že zřeďování (a zhušťování) je změna kvality. Aristotelés dle jedné z klasifikací (viz např. *Phys.* 226a24-35) třídí pohyby a změny na tři základní druhy: pohyb kvalitativní (přeměna), kvantitativní (ubývání a přibývání) a místní. Je diskutabilní, zda by Aristotelés připustil, že zřeďování je změnou kvality. Přestože může jít o jiný druh pohybu, není to pro samotnou analýzu Filoponova argumentu podstatné. Filoponos se výše zmíněnou dodatečnou tezi snaží potvrdit v závěrečné větě citovaného úseku příkladem s hroudou: změna kvality tělesa (např. zahřátí hroudy) nejen, že nemá vliv na místní pohyb tohoto tělesa, ale především jde o naprosto odlišný typ pohybu. Jak uvidíme dále, tento Filoponův pokus o potvrzení je klamným manévrem. Mluví zde totiž o změně kvality *tělesa*, nikoliv o změně kvality jako takové (jak to dělá v *p2*).

[32] S velkou mírou nadsázky lze říci, že to platí i ve světle současných fyzikálních teorií. Čtyři současné základní fyzikální interakce – jakoby aristotelské druhy pohybu – zároveň „působí" na jednom tělese. Např. na kus měděného drátu bezpochyby působí gravitační i elektromagnetická síla.

podoby – premisu: „Části ohně, které se zřeďují, nemají místní pohyb.“ Simplikiovu protiargumentaci hodnotím kladně, i když jeho vyjadřování rozhodně nelze pokládat za srozumitelné a přesné. Ale to ani Filoponovo.

V případě zl. 16 je Simplikios přesvědčivější než Filoponos. Filoponos si určitě byl vědom toho, že těleso může mít zároveň více aristotelských druhů pohybu (viz jeho vlastní ilustrace s hroudou). Přesto svá tvrzení postavil tak, aby to vypadalo, že části sféry ohně nemohou mít místní pohyb. Je docela dobře možné, že Filoponos úmyslně předkládá falešný důkaz. Tím se také nabízí hypotéza, jež by mohla vysvětlit, proč Simplikios označil za hloupou zrovna tuto argumentační výpověď: nikoliv neodůvodněně mohl být toho názoru, že příslušný argument je spíše eristickým trikem než legitimním a silným argumentem, a proto mu nečinilo větší potíže častovat Filopona ostřejším výrazem.

Zlomek 25 a 26

> *Jakoby s politováním, že připustil (Gramatik), že kruh je úplnější než přímka, pokouší se znovu dokázat opak. Říká: „Pokud je kruh považován za rovinu/plochu, jak se to jeví Alexandrovi, nemůže mít skutečný střed, protože by tímto středem došlo k rozdělení a ztrátě spojitosti. A tak (kruh) nemá začátek. Avšak úsečka, ať fyzická nebo matematická, má krajní body aktuálně. Přímka tedy bude o to úplnější než kruh, oč úplnější je aktualita než potencialita.* Simplikios, *In De Caelo* 46,4-11, zl. 25
>
> *Důvod, proč se (Gramatik) rozhodl takto hovořit, dokazuje ještě více jeho hloupost. Říká, že střed kruhu není skutečný, má-li být zachována neporušenost.*[33] *Ale pokud je skutečně spojitý dle podané definice spojitosti, podle níž krajnosti jsou v jednom, a pokud střed, který je jeden, je společný všem přímkám vedeným od středu k obvodu, jak může skutečný střed narušit spojitost? Říká: „Pokud je kruh lineární, bude zaprvé matematický, a ne fyzický, zadruhé by nemělo být možné považovat za skutečný ani střed takového kruhu ani oblast mezi obvodem a středem kruhu.* Simplikios, *In De Caelo* 46,17-25, zl. 26

Ve zlomku 26 se objevuje osobní útok poukazující opět na „*hloupost*“ (ἄνοια). Pro Simplikia je Filoponova argumentace proti kompletnosti (tj. úplnosti) kruhu hloupost. Řecký výraz ἄνοια významově nekolísá: znamená „hloupost“, příp. „nedostatek chápání“.

Stejně jako ve zl. 16 je Filoponova argumentace zaměřena proti upravenému a rozšířenému Aristotelovi: Alexandros doplňuje Aristotelovu tezi 2.4 o přesnou definici kompletnosti. Kompletní je

[33] Tento výraz by bylo lepší přeložit jako „spojitost“, „kontinuita“.

to, co má počátek, střed a konec.[34] Filoponos tedy ve zl. 25 a 26 usiluje o odmítnutí úplnosti kruhu v takto definovaném smyslu, což by mělo za následek zhroucení důsledků, které plynou z teze 2.4 (především primát nebeského tělesa v tezi 2.5).

Jak Filoponos dokazuje, že kruh není úplný? Nejprve musím zdůraznit, že Filoponos se zabývá kruhem, tedy plošným geometrickým útvarem, nikoliv kružnicí. Dle Filopona aktualizovaný kruh nemá aktualizovaný (tj. skutečný či uskutečněný) střed, protože tento kruh by středem – jsa v bodě středu rozdělen – „unikl" a ztratil tak svou spojitost. A nemá-li kruh střed, nemá ani počátek, ergo není úplný, což mělo být dokázáno.

Filoponův argument se bohužel vzpírá adekvátní analýze. Není zřejmé, zda kruh, o kterém mluví, je matematický nebo fyzický. Dále není jasné, co svým předpokladem, že kruh by skutečným středem ztratil spojitost, vlastně míní? Pokud by se jednalo o matematický kruh, znamenalo by to, že aktualizovaný střed by byl jediným odlišným bodem v množině všech (spojitých) bodů kruhu? To asi těžko. Jednak je to matematicky nesmyslné, jednak by se to týkalo i aktuálních krajních bodů přímky. S přímkami však Filoponos problém nemá – přímky svými aktualizovanými body spojitost neztrácí, jak říká ve zl. 25. A pokud by šlo o kruh fyzický, už vůbec si nelze domyslet, proč by aktualizovaný střed porušoval homogenitu aktualizovaného kruhu. Triviálně platí, že všechny pomyslné části (tedy i body povrchu) nějakého konkrétního fyzického tělesa (nebo jen jeho povrchu) jsou aktualizované, skutečné. Vzhledem k tomu, že nejsem schopen Filoponův argument adekvátně interpretovat, nezbývá mi nic jiného než považovat jeho závěr za nedokázaný.

Simplikiova protiargumentace věc nijak neobjasňuje. Dochází k podobným závěrům jako já: ve zl. 26 svou otázkou tvrdí, že nevidí důvod, proč by měl střed v aktualitě nějakým způsobem ohrožovat homogenitu kruhu. Je možné, že ani on nebyl na Filoponově argumentaci s to odhalit, co přesně svým předpokladem míní a co se snaží zpochybnit. Snad by na věc vneslo více světla, pokud by byl Filoponův spis k dispozici celý. Proti tomu však hovoří skutečnost, že ani Simplikios, který měl originál po ruce, se nebyl schopen s daným argumentem věcně vypořádat.

Zlomek 33

Zlomek 33 nepovažuji za nutné citovat, neboť Simplikiův útok na Filopona je v něm zcela očividně neoprávněný. Filopona viní z *„nechápavosti"* - ἀγνωμοσύνη. Tento řecký termín ve významech příliš nekolísá – má víceméně jen dvě konotace. Ve slovníku lze najít tyto definice: (1) „nedostatek obeznámenosti", „nedostatek rozumu", „neporozumění"; (2) „nesmyslná pýcha", „nevlídnost", „nedostatek cítění". Je samo sebou zřejmé, že Simplikios mínil svým termínem první skupinu. Říká

[34] Viz zl. 19.

totiž, že Filoponos vyhledává kontradikce v Aristotelových argumentech, což je zajisté věc rozumu, resp. – dle Simplikia – věc nedostatku Filoponova rozumu, čili jeho nechápavost.

O co v daném zlomku jde? Jak již bylo nastíněno, Filoponos poukazuje na explicitní rozpor mezi pasáží *De Caelo* 269a10 a pasáží 269a32-269b2. V 269a10 Aristotelés zavádí axiom, že „jedna věc nemůže mít více než jeden protiklad". Tento axiom je součástí nejen Aristotelovy kosmologie, ale i jeho filozofie obecně. V druhé pasáži zase tvrdí, že pohyb těles může být buď přirozený, anebo protipřirozený. Např. vodě je přirozený pohyb dolů, protipřirozený pohyb nahoru. Vzápětí na to tvrdí, že sublunárním elementům je proti přirozenosti pohyb kruhový. To by však znamenalo, že něco (některý ze čtyř elementů) může mít dva protiklady, což je v do očí bijícím rozporu s uvedeným axiomem.

Síla této Filoponovy argumentace je nezpochybnitelná. Simplikios nemůže Aristotela zachránit ani s nekonečnou mírou vstřícnosti. Proto považuji Simplikiův *ad hominem* atak za naprosto neodůvodněný a nelegitimní.

Zlomek 40.A

> *(…) Znovu [Filoponos] značně rozšiřuje argumentaci, protože se snaží dokázat, že celky elementů se nepohybují přímočaře. Také bylo třeba pochopit, že to, co po něčem touží, směřuje za všech okolností k předmětu touhy, a jsou-li obě věci tělesy, pak i kdyby se navzájem dotýkaly, jejich směřování, na základě kterého k sobě nejen přiléhají, ale podržují si objekt touhy, k němuž se ubírají a přiléhají, trvá. Stejně tak i celek ohnivé sféry si ve snaze dosáhnout nebe mnohem více než nějaká jeho část podržuje tuto svou tendenci, a tak by tomu bylo, i kdyby někdo – berme to hypoteticky – přemístil nebe. Jak jsem řekl, především toto bylo nutné pochopit. I když na to mozek tohoto muže nestačí, protože je zaslepen účelem svých děl, přesto by mělo být jasné, že i když celky elementů k ničemu nesměřují a nebe, jak si myslí, se od nich v tomto ohledu neliší, části elementů se pohybují přímočaře, zatímco s částmi nebe se nic takového neděje. V tomto ohledu je rozdíl mezi nimi definován.* Simplikios, *In De caelo* 67,5-19, část zl. 40

Ve zl. 40 se setkáváme hned se dvěma osobními útoky. Začnu narážkou na *nedostatečnost mozku* (ř. 67,15-16): Simplikios touto narážkou chce pravděpodobně vyjádřit, že Filoponovy intelektuální schopnosti jsou příliš nízké na pochopení dané věci. Čili, jinými slovy, že je hloupý nebo nechápavý.[35] Filoponos podle Simplikia nechápe Aristotelovu tezi 2.9. Jak je vidět na ř. 67,5-7, dokazuje pravý opak teze 2.9: *celek každého sublunárního elementu (např. celá země) nemá ani tíži ani lehkost.* Filoponos

[35] Své tvrzení mj. opírá o předpoklad, že Filoponos je „zaslepen účelem svých děl." (na ř. 67,17) Tento předpoklad zatím ponechám stranou.

toto své tvrzení nedokazuje přímo ve zl. 40, dokazuje ho několika různými argumenty v jiných zlomcích – argument obsažený v myšlenkovém experimentu ve zlomcích 43 a 44, argument Platónovou autoritou ve zl. 41.[36]

Ačkoliv dva argumenty nejsou dostatečným vzorkem pro posouzení oprávněnosti Simplikiovy invektivy (Filoponos danou problematiku zdůvodňuje na více místech), přesto se o to pokusím. Jaké výsledky přinesla analýza zl. 43, 44 a 41 níže? Ve zlomku 41 nabízí Filoponos velmi silný a životaschopný argument autoritou. V tomto bodě nelze se Simplikiovou urážkou nikterak souhlasit. Filoponos není hloupý, Platóna chápe velice dobře. Opačná situace je ve zl. 44 a 43. Zde se Filoponos dopouští závažné argumentační falacie. Ale i tak se Simplikiem nesouhlasím – aby byl Filoponos schopný příslušným myšlenkovým experimentem argumentovat, jeho intelektuální schopnosti nemohly být na nízké úrovni.

Ačkoliv jsem se výše postavil na Filoponovu stranu, pořád platí, že ze dvou argumentů nelze Simplikiův ofenzivní výraz moc dobře hodnotit. Lze jej ale hodnotit jiným způsobem: vzhledem k tomu, že Simplikiův útok se objevuje v pasáži, kde shrnuje Filoponovy myšlenky a kde se neobjevují žádné adekvátní argumenty, lze tento útok chápat jako bezprecedentní sofistickou vsuvku.

Zlomek 40.B

> *Zdá se, že tento muž (roz. Jan Gramatik) následuje Platóna, který říká, že nebe se skládá z ohně. Neví ale, co Platón rozumí ohněm, totiž to, že není identický s tím [ohněm], o němž Aristotelés říká, že stoupá, protože je lehký, a stoupá na vrchol všeho, a proto je nejlehčí. Platón však chce, aby nebeský oheň byl čistým světlem, protože definuje světlo jako jeden druh ohně.* Simplikios, *In De caelo* 66,33-67,5

Ve zl. 40 je situace velmi podobná jako ve zl. 41 (viz níže). Simplikios zde tvrdí, že Filoponos o něčem v Platónově filozofii *neví*. Řecký termín pro „neví“ je οὐκ εἰδώς. Jedná se o negaci slovesa εἰδέναι, tj. „vědět“.

Filoponos svůj názor, že nebe není složeno z éteru, zdůvodňuje odvoláním na to, že ho sdílí Platón. Ukáže-li se toto odvolání jako oprávněné, Filoponos tím přímo oslabuje Aristotelovu tezi 2.3. Tvrdí Filoponos oprávněně, že Platónovo nebe sestává z obyčejného sublunárního ohnivého elementu, a tudíž nikoliv z éteru? Pro Platónovu koncepci platí, že oheň si vždy zachovává svou jedinečnou podstatu (danou tím a tím geometrickým tvarem, viz *Tim.* 53b). V textu, jenž je pro danou problematiku určující, v *Timaiovi*, Platón rozlišuje několik druhů ohně. Např. jedním druhem ohně je

[36] Vyjmenoval jsem jen dva argumenty – a to ty, jejichž součástí je Simplikiova invektiva.

denní světlo, jiným je čistější poddruh tohoto světla, jenž tvoří materiál našich očí a umožňuje nám vnímat zrakové podněty. (*Tim.* 45b-c) Jinde rozlišuje plamen a produkt plamene. (*Tim.* 58c-d) Na tomto místě přichází také s roztříděním ostatních elementů. Z toho, jak je Platónův text v pasáži *Tim.* 58c a násl. postaven (což jsem se právě snažil představit), soudím, že jestliže v platónském kosmu existuje něco na způsob Aristotelova éteru, pak je toto těleso pouze typem ohně, stejně jako je pálená hlína typem země. Aristotelův éter rozhodně není typem ohně v podobném smyslu, od ostatních elementů se podstatně liší (viz teze 2.8). Ačkoliv jsem neukázal, že Platónovo nebe se skládá z ohně, přesto lze v daném případě Filoponovo odvolání se na Platóna považovat za korektní, protože jsem ukázal minimálně to, že nebe se neskládá z aristotelského éteru.

Může se zdát, že Simplikios se s mým závěrem shoduje, když přímo píše, že pro Platóna je čisté světlo neboli nebeský oheň druhem ohně. Ale podle užití spojky „však", která odkazuje na předchozí větu, soudím, že Simplikios považoval toto světlo za podstatně odlišné od stoupajícího ohně, a tedy podstatně odlišné od základního ohnivého elementu. To však není možné, jak jsem dokázal v předchozím odstavci. Proto je dle mého soudu Simplikiova protiargumentace neudržitelná. Když Platón popisuje proces geneze světa, výslovně tvrdí, že svět byl na počátku sestaven z ohně a tří zbývajících elementů. (*Tim.* 32b) Pokud by Platón chtěl, aby „nebeský oheň", o němž v daném zlomku Simplikios hovoří, byl něčím speciálním a odlišným od ostatních čtyř (jako je tomu u Aristotela), musel by to na tomto místě uvést. To je další důvod, který mi nedovoluje hodnotit Simplikiovu protiargumentaci jako úspěšnou.

Jsou-li tyto mé interpretace správné, nezbývá, co se týče argumentu ve zl. 40, nic jiného než se přiklonit k Filoponovi. Filoponos určitě dobře věděl, co dělá, když podporoval své tvrzení Platónem. Nelze se domnívat, že by Filoponos Platóna nepochopil a už vůbec ne, že jej neznal. Simplikiovo osočení z nepochopení nebo neznalosti není legitimní.

Zlomek 41

> *Protože tento muž nerozumí Platónovým argumentům, bere si na pomoc Themistia a cituje dlouhou pasáž z jeho parafráze čtvrté knihy O nebi, kde Themistios spolu s Platónem oponuje tezi, že něco, co je na přirozeném místě, je lehké nebo těžké. Já (roz. Simplikios) si však myslím, že Platón toto přímo neříká, ale říká, že tělesa nejsou přirozeně těžká nebo lehká.* Simplikios, *In De caelo* 68,6-10

Z řádků výše lze vyčíst, že Filoponos chtěl svá tvrzení podpořit Platónem. Simplikios tento záměr zavrhuje s odvoláním na Filoponovo *neporozumění* Platónově filozofii. Čili Simplikios zde opět obviňuje Filopona z nechápavosti.

Jakým způsobem chce Filoponos spoléhat na Platónovu autoritu? Pokud je pravda, že Platón tvrdí, že elementárním tělesům na svém přirozeném místě nenáleží žádný pohyb a že jim náleží jen tehdy, když se nacházejí na místě nepřirozeném, pak je více podpořeno Filoponovo tvrzení, že elementární celek (např. sféra ohně) tyto atributy rovněž nevlastní. Platón se k dané problematice vyjadřuje v *Timaiovi* (57c-58d). Říká zde, že masa některého z elementů se pohybuje na své vlastní místo. Vlastní místo je však definováno zcela jinak než u Aristotela. Části elementů se shlukují dle principu podobné s podobným. Nepodobné části se přemisťují co nejdále od sebe. Být na vlastním místě znamená být spolu s částmi stejného elementu. Co se týče otázky, zda si část elementu na svém vlastním nebo přirozeném místě uchovává pohybovou tendenci, hovoří Platón jasně: „v stejnotvárnosti nikdy není snaha po pohybu". (*Tim.* 57e) Pohyb neexistuje bez činitele pohybu a činitelem pohybu je tendence částí „stejnotvárných", tj. stejnorodých, elementů seskupovat se. Lze se tedy oprávněně domnívat, že element na svém místě je v absolutním klidu, nemá ani tíži ani lehkost. Jelikož Platón i Filoponos zastávají totéž, Filoponos Platónovi bezesporu porozuměl – jeho argument je korektní.

Simplikios se pokouší danou argumentaci popřít odlišnou interpretací Platóna: ten dle Simplikia tvrdil, že lehkost a tíže nenáleží od přírody žádným tělesům. To však nemůže být považováno za pravdivé. Platón definuje těžké a lehké (*Tim.* 62c-63e) zcela ve smyslu koncepce, již jsem představil v předchozím odstavci: část elementu, oddělována od masy stejného elementu, je těžší, je-li jí více, a lehčí, když je jí méně. Platón navíc přímo píše, že toto chování těles je dáno *přirozenou* nutností (*Tim.* 63c), tudíž nelze obhájit, že tělesa nejsou od přírody lehká nebo těžká. Z těchto důvodů Simplikiova protiargumentace ztroskotává.

Filoponos je v případě zl. 41 přesvědčivější. Je pro něj bezpochyby výhodné posílit své závěry Platónem. Může být Platónovi vděčný za to, že se v dané problematice vyjadřuje nebývale přesně a jednoznačně – jeho výroky lze sotva interpretovat jiným způsobem. Filoponovo odvolání se na autoritu Platóna považuji za korektní, Simplikiovu snahu tomu zabránit za neúspěšnou. Filopona tedy rozhodně nelze vinit z nepochopení Platóna. Filoponův argument autoritou – stejně jako ve zlomku 40.B – splňuje všechna kritéria na to, aby jej šlo pokládat za silný: Platón je „expertem" v dané oblasti; Filoponos Platónovi porozuměl; lze se odůvodněně domnívat, že expert je o svém názoru přesvědčen, že jeho názor nebyl ničím znehodnocen apod. Zkrátka a dobře, Filoponos využívá autoritu Platóna velice obratně. Snad je to tím, že jej četl přímo, nikoliv optikou novoplatoniků.

Zlomek 44

Zlomek 43 [37]

> *„Ale protože platí, že země – pokud by byla hypoteticky přesunuta ze svého přirozeného místa a poté puštěna – by se po tomto puštění na své místo vrátila, nikdo si (z tohoto důvodu) nesmí myslet,“ říká [Filoponos],„že celku země náleží tíže“. Neboť: jestli by někdo za podobné hypotézy přesunul celý svět, pak by se také vrátil na své vlastní místo v momentě, kdy by byl puštěn. Jenomže celku světa nenáleží tíže nebo lehkost, protože všechna jsoucna zahrnuje v sobě. Světu snad nic nebrání pohybovat se ve směru převažujících věcí uvnitř něj. Nikdo však nemůže říci, zda se [svět] nese směrem nahoru nebo dolů, protože ‚nahoru‘ a ‚dolů‘ je uvnitř něj.“* Simplikios, *In De caelo* 71,25-33, část zl. 43

Zlomek 44

> *Proti výřečnému Themistiovi musím [Simplikios] říci následující, protože od něj si [Filoponos] zaopatřil podpůrný argument, který zneužil. [Filoponos] říká, že i když nikdo nepřipustí hypotetický předpoklad posunu světa, přesto nic nebrání připustit předpoklad hvězd padajících ze svého přirozeného obydlí k vnitřní oblasti. Jestliže bychom si představili návrat této hvězdy ke svému přirozenému místu, byl by to pohyb přímočarý. Nicméně, Aristotelés požaduje, aby se žádná nebeská věc neúčastnila tíže nebo lehkosti.* Simplikios, *In De caelo* 72,10-16

Simplikios ve zl. 44 nařknul Filopona ze zneužití, či přesněji z *použití pro špatné účely*,[38] Themistiova argumentu, resp. myšlenkového experimentu, který se nachází ve zl. 43. Nejsem s to posoudit, zda vůbec a do jaké míry Filoponos argument převzatý od Themistia přetvořil. Ale vzhledem k tomu, že Simplikiova inzultace platí, nebude na škodu podrobit analýze i tento argument, ačkoliv úvahu nad tím, zda je Simplikiovo hodnocení Filoponových úmyslů adekvátní, poskytnu až v další části této práce.

Výchozí tvrzení, které Filoponos svým myšlenkovým experimentem podporuje, zní: není pravda, že celek země vlastní tíži. Jestliže dokáže, že celek jednoho z elementů nemá tíži, pak to platí i pro

[37] Oba dva zlomky jsem přeložil z Wildbergova anglického překladu. Danešův překlad jsem nepoužil, protože v něm kvůli absenci uvozovek není snadné rozlišit, čí je které tvrzení a protože si myslím, že Daneš nepoužil logické spojky adekvátně tomu, co chtěl Filoponos říct.

[38] Wildbergův anglický překlad řádků 72,10-11 zní takto: „For from him <the Grammarian> has provided himself with this support which he puts to a worse purpose.“ Česky by tato věta mohla vypadat následovně: „Protože od něj si [Gramatik] zaopatřil oporu, kterou však použil ke špatnému účelu.” Domnívám se, že zneužití a použití pro špatné účely nejsou výrazy se zcela totožným významem.

ostatní elementy. Filoponův myšlenkový experiment spočívá v podání hypotetické situace *h1* (viz tabulka). Důležitý je negativní důvod *d1*, který je dle Filopona jediným možným „vysvětlením" (dá-li se za vysvětlení záporná teze považovat) situace *h1*. Proč musí *d1* platit? To Filoponos dodatečně dokládá následujícím argumentem: není pravda, že svět vlastní tíži, protože tíže je něco, co se týká jsoucen výhradně *uvnitř* světa. Tento argument je platný, Aristotelés by s ním souhlasil. V dalším kroku Filoponos mění subjekt experimentu: když do příslušné hypotetické situace dosadíme zemi (*h2* – viz tabulka), pak musí analogicky platit týž negativní důvod jejího návratu (*d2*) – důvodem nemůže být, že země vlastní tíži. Což mělo být dokázáno.

Hypotetická situace (h1):	**Analogická hypotetická situace (h2):**
Představme si, že by někdo posunul celek světa ze svého místa, načež ho pustil a on se vrátil na původní místo.	Představme si, že by někdo posunul celou zemi ze svého místa, načež ji pustil a ona se tak vrátila na původní místo.
Co není důvodem jeho návratu? (d1)	**Co není důvodem jejího návratu? (d2)**
Důvodem rozhodně nemůže být, že svět vlastní tíži.	Důvodem nemůže být, že země vlastní tíži.

Filoponova argumentace není platná minimálně ze dvou důvodů: a) nemožnost *h1*; b) chybná analogie.

a) Prozaičtějším důvodem je, že Aristotelova kosmologie z principu nepřipouští možnost uskutečnění situace popsané v *h1*. Filoponos sice ve zl. 43 tvrdí, že světu nic nebrání pohybovat se po směru nejtěžšího bodu, pakliže by tento bod nebyl ve středu, ale toto tvrzení je nepravdivé. Filoponos ho vlastně v témž zlomku vlastními slovy nepřímo popírá, když říká, že svět sám o sobě není ani lehký ani těžký. V rámci Aristotelovy teorie totiž bez výjimky platí, že pohybuje-li se něco přímočarým pohybem, pak je to lehké nebo těžké (viz teze 2.6). V *De caelo* však lze najít ještě zásadnější argument, proč nemá Filoponos pravdu. Když Arisotelés v *De caelo* I, 9 dokazuje existenci právě jednoho nebe, argumentuje mj. tvrzením, že kosmos v sobě zahrnuje veškerou látku, mimo něj nic hmotného není. Z toho mu dále plyne, že mimo celek světa neexistuje „prázdný"[39] prostor, protože nutnou podmínkou prostoru je možnost, aby v něm nějaké těleso bylo – mimo celek světa však neexistují a nemohou existovat jiná tělesa. (*De Caelo* 279a1-2) Nenachází-li se nic „za" kosmem, pak je zřejmé, že Filoponova *h1* je principálně nemožná.

[39] Aristotelova fyzikální teorie nepřipouští prázdný prostor, nýbrž celý svět je vyplněn tělesy.

b) Filoponova argumentace se zakládá na vztahu podobnosti mezi situací *h1* a *h2*. Objekty popsané v obou situacích se však vyznačují naprosto odlišnými atributy, nemají nic společného téměř v žádném ohledu. Vlastnosti celku, tj. světa, jsou v daném případě zřetelně odlišné od vlastností jeho části, tj. celku země. Země se nachází uvnitř světa, což znamená, že nedisponuje vlastnostmi, které jsem o světě uvedl v bodě a). Shrnuto, Filoponos deformuje Aristotelovy teze, aby je tak mohl snadněji odmítnout – rozšiřuje tvrzení mimo oponentem zamýšlené meze (pravděpodobně se jedná o argumentační falacii tzv. „strašák“, angl. „straw man“).

Vzhledem k výše představeným důvodům nelze pokládat Filoponovu argumentaci obsaženou v myšlenkovém experimentu ve zl. 43 a 44 za korektní. Právě naopak, Filoponos se zde dopouští poměrně značných chyb. Simplikios neuvádí proti Filoponovi žádný protiargument. Z textu je však jasně vidět, že s Filoponem nesouhlasí. Tento nesouhlas je s ohledem na Filoponovo zásadní pochybení naprosto korektní.

Zlomek 50

> *Proto také přidal argument následujícího druhu: pokud se nebeské těleso pohybuje kruhovým pohybem ne přirozeně, ale působením duše, jak je tomu u živých bytostí, nebo působením nějaké jiné, vyšší síly, není možné z jeho pohybu vyvodit, jestli je nebe vzniklé, nebo nevzniklé. Dovolává se Aristotela jako svědka, protože v 8. knize Fyziky říká, že nebe je pohybováno vyšší příčinou. Očividně nerozumí tomu, že stejný pohyb je vykonáván různými příčinami, a v jednom případě se nebe neboli přirozené těleso pohybuje kruhovým pohybem svou přirozeností, v jiném případě se živá bytost pohybuje působením duše a inteligentní bytost myslí.* Simplikios *In De caelo* 199,27-35

Ve zl. 50 je osobní argument přímou součástí Simplikiovy (regulérní) protiargumentace. Filopona obviňuje, že určité věci očividně *ne-rozumí* (οὐκ ἐννοῶν), že ji neuvážil správně. Seznam slovníkových významů řeckého termínu ἐννοέω je poměrně rozsáhlý: (1) „rozumět“; (2) „mít myšlenku“, „myslet (na)“, „pojmout myšlenku“; (3) „uvážit“, „přemýšlet“; (4) „všimnout si“; (5) „hodlat (dělat)“; (6) „znamenat“; (7) „pojem“; (8) „vynalézt“; (9) „být znepokojen“. Je zřejmé, že v úvahu připadají jen první tři typy významů.

Jak tedy vypadá argumentace, kterou Simplikios shledává vadnou kvůli nějakému Filoponovu nepochopení? Opět se zde objevuje argument toho typu, kdy se Filoponos pokouší hledat vnitřně sporné Aristotelovy názory. Pro větší přehlednost nebude na škodu argument standardizovat:

(*p1*) Jestliže se nebeské těleso pohybuje působením vnější příčiny, pak není možné odvodit, zda je nebe vzniklé nebo nevzniklé.
(*p2*) Nebeské těleso se pohybuje působením vnější příčiny.
(*z*) Není možné odvodit, zda je nebe vzniklé nebo nevzniklé.

Premisu *p2* Filoponos dokazuje odvoláním se na *Fyziku* VIII. Tento krok je oprávněný, Aristotelés to opravdu tvrdí (*Phys.* VIII,7 260a23-26): nehybný hybatel jakožto vnější příčina působí první věčný pohyb – tj. kruhový pohyb nebe. Předpoklad *p2* si vyžaduje interpretaci. Co jím chtěl Filoponos vlastně říci? Domnívám se, že toto: dokáže-li, že těleso je pohybováno něčím *mimo tento svět*, tj. vnější příčinou, pak není možné tvrdit na základě přirozených charakteristik pohybu tohoto tělesa *v tomto světě*, že jeho pohyb ustane nebo nikdy neustane – jinak řečeno, jestli je nebe vzniklé nebo nevzniklé. Bylo by to možné tvrdit teprve na základě charakteristik toho „něčeho" mimo tento svět. Tímto se pokouší uvést Aristotela do sporu: zkoumá-li Aristoteles v *O nebi* charakteristiky pohybu těles v tomto světě výhradně na základě jejich přirozenosti, pak nemůže dle Filopona jinde zavádět jiné příčiny téhož pohybu mimo tento svět. Tím jinde myslím *Fyziku*, která by se sice taky měla zabývat výhradně přírodou a přirozeností, ale vzhledem k tomu, že v Aristotelových spisech neexistuje přísná hranice mezi filozofickými disciplínami, je jasné, že je v ní spousta metafyziky. Toho si byl Filoponos vědom, jelikož ve svém argumentu operuje s vnější, tj. metafyzickou, příčinou.

Nejspíše lze uznat formální platnost Filoponova argumentu. Přesto je argument velmi pochybný. Zdá se, jakoby zcela odhlédl od obsahových záležitostí, a snažil se najít u Aristotela pouze nějaké formální chyby. Je totiž samozřejmé, že nehybný hybatel, tj. diskutovaná vnější příčina, je z definice věčný, resp. věčně pohybující. To Filoponos musel dobře vědět. Jeho argument by měl nějakou váhu a přesvědčivost, pokud by se mu povedlo Aristotelova nehybného hybatele zpochybnit – není mi však známo, že by se o to někde pokoušel. Proto musím Filoponův argument hodnotit jako zcela nepřesvědčivý. Navíc, sám Filoponos jako křesťan musel zastávat boha jakožto věčnou příčinu světa, čili s postulováním věčných vnějších příčin mimo tento svět určitě problém neměl. Proto se domnívám, že ani nehybného hybatele nezpochybňoval. O to více se zdá jeho argument zcela nesmyslný.

V čem tkví podstata Simplikiova protiargumentu? Myslím, že ho lze vysvětlit takto: Filoponos neví, že týž pohyb může být způsoben více příčinami: např. nebe jakožto těleso – příčinou pohybu je jeho přirozenost, což je předmětem zkoumání v *De Caelo*; nebe jakožto oživené jsoucno – příčinou pohybu je nebeská duše;[40] nebo jakožto první pohyb – příčinou pohybu je nehybný hybatel, což je zkoumáno

[40] To Aristotelés nezkoumá. Hovoří sice o jakési oživenosti nebe, ale tu nelze ztotožnit s platónskou oduševnělostí.

ve *Fyzice* apod. Jinými slovy, Simplikios Filoponovi vytýká, že nerozlišuje ontologické úrovně světa. Fyzikální pohyb způsobený přírodou je něco jiného než metafyzický pohyb způsobený nehybným hybatelem, ačkoliv první na tom druhém nějakým způsobem pravděpodobně závisí. Filoponos sice nemusel souhlasit s ontologickým pojetím světa u novoplatoniků, které se vyznačuje právě velkou členitostí ontologických úrovní, přesto nemá právo zaplétat Aristotela do kontradikcí, protože Aristotelés týž zkoumaný předmět analyzuje ve *Fyzice* explicitně z jiného úhlu pohledu, na jiné úrovní skutečnost než v *O nebi*. Simplikiova argumentace je platná a jeho obvinění Filopona pokládám za legitimní. Dokonce by Filoponův argument bylo možné chápat jako nečestný tah, protože ve zl. 49 tvrdí, že pohyb ptáka letícího kolmo k zemi má dvě příčiny (duše, přirozená tendence). To znamená, že Filoponos ví, že týž pohyb může být způsoben více příčinami.

Zlomek 54

Ve zlomku 54 bojuje Filoponos proti Aristotelovi hned několika argumenty, které mají společný cíl: dokázat, že i když by se nebe skládalo z ohně, ohnivá sféra pod ním by od něj nepřijímala teplo, a tudíž by ani tepelně nepůsobila dále na věci pod ní, čili na pozemské elementy.[41] Jedná se tedy o Filoponův útok na Aristotelovu tezi 2.10 – pokud dokáže, že nebe složené z ohně nepůsobí zánik ostatních elementů, tato teze je neplatná. Jak Filoponos argumentuje? Přijímá předpoklad, který je opačný než závěr teze 2.10 – tj. předpokládá, že nebeská tělesa se skládají z ohně – a ukazuje, že Aristotelův závěr – tj. nebe složené z ohně by způsobilo zánik ostatních elementů – nemusí platit. Z těchto argumentů se budu v následujícím rozboru zabývat pouze dvěma, protože pouze na ně Simplikios reaguje ofenzivními výrazy, když se je pokouší vyvrátit.

Zlomek 54.A

> *Tomuto muži postačilo, že tento druh ohně nemůže pálit, a už se nezabýval identitou přirozenosti a vzájemnou přeměnou elementů. Toto je druh poznámek, které náš nešťastný student filosofických tvrzení nabídl. Protože se domnívám (Simplikios), že někteří čtenáři neuvěří, že by nějaký autor mohl být tak nevzdělaný, aby neznal tyto věci, (…).* Simplikios *In De caelo* 82,8-82,14, část zl. 54

> *[Filoponos říká, že] „ani oheň sféry ohně ani nebeský oheň nejsou schopni pálit; to, co je schopno pálit, je oheň v naší sféře, jenž je podle Aristotela přebytkem ohně.“* Simplikios *In De caelo* 81,7-9, část zl. 52

[41] Viz *In De caelo* 82,23-26.

Simplikiův útok, o který se bude v dalším rozboru jednat, spočívá v obvinění Filopona z toho, že je nevzdělaný. Simplikios vlastně říká, že Filoponův argument[42] nemá hodnotu, protože mu chybí vzdělaní ve věcech, které s jeho argumentací souvisejí. V řeckém originále použil Simplikios adjektivum ἀνάγωγος – tento termín má kromě významu *„nevzdělaný“* i další ne zcela odpovídající významy: „špatně vychovaný“ či „hrubý“, „bez zdravého rozumu nebo vkusu“, „zpustlý“ aj. Který z nich měl Simplikios na mysli? Jednoznačně „nevzdělanost“: jednak ji vztahuje na určité věci – tj. na Filoponovy astronomické znalosti (o tom budu mluvit v oddílu 54.B), jednak v předchozí větě říká, že Filoponos je nešťastný student filozofických tvrzení – zde naráží na to, že Filoponos postrádá adekvátní filozofické vzdělání, protože jeho studium filozofie neproběhlo standardním způsobem (tj. takovým způsobem, který je správný dle Simplikia). O této problematice budu mluvit ještě v závěru.

V argumentu, který je Simplikiem v citované pasáži jen lehce nastíněn, Filoponos využívá protivníkovy zbraně a obrací je proti němu. Aristotelés totiž mimo nemožnost ohnivého charakteru nebe (tj. teze 2.10) na jiném místě *Meteor.* tvrdí následující: tzv. ohnivá kruhová sféra, nacházející se bezprostředně pod nebem, sestává nikoliv přímo z ohně, ale z jakýchsi suchých a teplých výparů, jež se mohou přeměnit ve skutečný oheň teprve následkem kruhového pohybu, který jim může udělit rotující nebe (*Meteor.* 341b14-21). Tato látka tedy není skutečně spalujícím ohněm, jen jakýmsi typem ohně, který je ohněm jen potenciálně (340b29-31). Skutečný oheň existuje teprve v sublunární sféře jakožto jakýsi nadbytek ohně (ὑπερβολή πυρός). Vyznačuje-li se ohnivá sféra těmito charakteristikami, říká Filoponos, jak může Aristotelés tvrdit, že kvůli nerovnoměrnému poměru nebeského ohně vůči ostatním elementům by tyto elementy musely zaniknout.[43] Jelikož ohnivá sféra nemá potenci spalovat jiné elementy, byť by byl její poměr vůči nim sebevětší, nebe se může skládat z ohně a Aristotelův závěr v tezi 2.10 není správný. S Filoponem se dá bez výhrad souhlasit, opět úspěšně poukazuje na kontradikce obsažené v Aristotelových spisech.

Jak je patrné z ř. 82,8-9, Simplikios s Filoponovou premisou, že ohnivá sféra je ohnivá jen potenciálně, souhlasí.[44] Simplikiova protiargumentace v diskutované pasáži není věcná. Filoponos – nešťastný a nevzdělaný filozof – není oprávněn daný závěr tvrdit, protože není vzdělán ve věci identity a přeměny elementů. Simplikiův útok je příkladem argumentace *ad personam*, která nemá téměř žádnou váhu. Z

[42] Argument se kromě citované části zl. 52 objevuje na více místech: srov. *In De caelo* 82,26-27 nebo *In De caelo* 83,18-19. Může se zdát, že analýza tak krátkých zmínek je nesmyslné vkládání vlastních interpretací do Filoponových úst. Ale není to pravda, protože Simplikios, resp. Filoponos, nemohl těmito vyjádřeními myslet nic jiného. Navíc se v dané analýze shoduji jak s Wildbergem, tak s Danešem.

[43] „Pokud by tyto oblasti [tj. oblast sféry ohně a výše] byly plny ohně a těles skládajících se z ohně, pak by každý z ostatních elementů musel již dávno zaniknout.“ [„If the intervals were full of fire and the bodies consisted of fire every one of the other elements would long ago have vanished.”] *Meteor*. 340a1-2

[44] Nebudu zde rozvádět problém, zda Aristotelés – alespoň minimální – potenci spalovat ohnivé sféře přiznává. Jeho vyjádření v *Meteor.* I,3 a I,4 nejsou jednoznačná, mám za to, že by je šlo interpretovat i jiným způsobem, než jak činí Simplikios s Filoponem. Ale právě proto, že Simplikios souhlasí, není to předmětem mých analýz.

ostatních analýz je patrné, že Simplikios osobně argumentuje velmi často, ale vedle této „argumentace“ téměř vždy nabízí i argumentaci věcnou, v užším smyslu. Dle mého soudu však Simplikios v probírané pasáži věcnou argumentaci nenabízí. Simplikiův argument by mohl mít určitou váhu, pokud by se mu podařilo prokázat, že Filoponos je v dané problematice opravdu nedůvěryhodný či nevzdělaný. Otázka by pak zněla: proč by neznalost Aristotelova pojetí přeměn elementů měla ohrožovat platnost Filoponova úsudku? Myslím si, že tato neznalost daný argument nijak neohrožuje. Filoponos vychází ze samotných Aristotelových tvrzení a využívá je proti němu – takto argumentovat je bezesporu korektní, i kdyby autor argumentu neznal celý „systém“ oponentových tvrzení. Navíc, těžko Filopona vinit z neznalosti Aristotela. Aby vůbec mohl argumentovat tak, jak argumentuje, musel znát Aristotelovo dílo velmi důkladně.

Simplikiovu protiargumentaci ve zl. 54.A nepovažuji za přesvědčivou. V podstatě se nejedná o „pravou“ argumentaci – Simplikios se jen pokouší nějakým způsobem zlehčit Filoponův pádný argument. Přestože je zde – v této konkrétní argumentaci – Simplikios v neprávu, jeho náznak o Filoponově neznalosti astronomie není pro další analýzy úplně od věci. Tuto problematiku probírám ve zl. 54.B.

Zlomek 54.B

> *[Gramatik říká:] „Velká vzdálenost objektů nebe, především hvězd, o kterých si dřívější filosofové mysleli, že se skládají z ohně, je příčinou toho, že teplo, které produkují, je pro věci zde slabší. To jasně dokazuje Slunce, protože nejvíce zahřívá objekty, které se ocitají nejblíže. Tedy jaký kvalitativní účinek bude mít teplo uvnitř stálé sféry, předpokládáme-li, že její přirozenost je teplá, na sféry obklopující zemi, které jsou tak vzdáleny?“* Simplikios *In De caelo* 82,14-20
>
> *[Simplikios:] Je zřejmé, že tento muž má těmito větami na mysli, že Slunce nás hřeje více během léta, protože je k nám blíže. Je také jasná jeho myšlenka, že Slunce je k nám blíže v poledne, než když vychází nebo zapadá, proto nás také v poledne více hřeje. Neví, že Země ve srovnání se sférou Slunce má vlastně poměr bodu, a tak paralaxa přesné pozice Slunce ve srovnání s pozicí, jak ji vidíme my, je proto* nejvíce nepatrná.[45] *Jak to, že Slunce se k nám přibližuje a opět se od nás vzdaluje na takovou vzdálenost, že potom dochází k takovému teplotnímu rozdílu mezi létem a zimou? (Gramatik) také neví, že tak jako*

[45] Na tomto místě je opět Danešův překlad významově velmi nepřesný. Daneš zvýrazněná slova překládá jako „nejpřesnější“, což je nesmysl. Proto jsem tento výraz nahradil slovy z Wildbergova anglického překladu: „most minute“, tedy „nejvíce nepatrný“, „nejdrobnější“.

Slunce v každé pozici (zodiaku) hřeje každý den nejvíce v poledne, i když je od nás stejně daleko, protože odraz paprsků je větší, (…). Simplikios *In De caelo* 82,27-83,7

V Simplikiově argumentační výpovědi lze identifikovat dva tytéž osočující výrazy. Každý z nich koresponduje s jedním argumentem proti Filoponovi. Českému *„neví, že“* odpovídá řecké ἀγνοέω. Významů tohoto výrazu je mnoho: „nepovšimnout si“, „nepoznat“ či „nerozeznat“, u Platóna to může znamenat „zapomenout na své dřívější já“, nejčastěji se ve slovníku objevuje význam „být neznalý“. Domnívám se, že o tento význam Simplikiovi prostě šlo: Filoponos je *neznalý* astronomie, *neví* nic o vzdálenosti Slunce atd. Předmět následujících analýz bude, zda má v tomto Simplikios pravdu.

Jakým argumentem zpochybňuje v dané pasáži Filoponos Aristotelovu tezi 2.10? Tvrdí, že velká vzdálenost nebeských objektů redukuje teplo, které produkují vůči pozemským věcem, na takovou úroveň, u níž není nutné předpokládat, že hrozí vysušení sublunárních elementů. Důležitá je zde premisa, o kterou své tvrzení Filoponos opírá – a to proto, že na ni bude útočit Simplikios. Tato premisa zní: čím bližší je věc Slunci, tím je tato věc teplejší, a čím vzdálenější, tím méně tepla přijímá. Filoponos tady skrytě předpokládá, že vzdálenost mezi Sluncem a Zemí je mnohem menší než vzdálenost mezi Sluncem a hvězdnou sférou.

Nejsem si zcela jistý, jak tento argument hodnotit. Na první pohled to vypadá, že se jedná o induktivní argument: Filoponos z určité vlastnosti jednoho případu (tj. Slunce) usuzuje, že stejnou vlastností disponují všechny ostatní zástupci třídy, do které tento případ spadá (tj. nebeské objekty). Odhlédnul-li bych od kontextu a argument hodnotil co nejpřísněji, nepokládal bych jej za průkazný. Obvykle se totiž má za to, že induktivní argumenty opírající se o jeden případ nemají téměř žádnou hodnotu. Jenže příslušný argument nelze takto hodnotit. A to z toho důvodu, že součástí Aristotelovy, Simplikiovy a ostatně i Filoponovy (ačkoliv nedosáhla systematické podoby jako prvních dvě) kosmologie je předpoklad, že nebeské objekty včetně Slunce se skládají z téhož prvku. A argumentuje-li Filoponos v rámci tohoto „paradigmatu“, domnívám se, že nastíněný problém induktivní argumentace neplatí. Zbývá prozkoumat obsahovou platnost Filoponovy premisy. Ta sebou také přináší jisté těžkosti. Na první pohled se zdá být Filoponovo vysvětlení teplotního působení Slunce (oproti např. Aristotelovi) plausibilní.[46] V mnoha ohledech je jaksi přirozenější, neodporuje tomu, co můžeme běžně pozorovat: Slunce hřeje více v poledne, kdy je blíže, než večer, kdy zapadá. V tomto ohledu lze Filopona pokládat za přesvědčivého. Pokud bych se však na věc díval optikou moderní astronomie či meteorologie, Filoponova přesvědčivost mizí. Jak bude ukázáno dále,

[46] Podle Aristotela nemá Slunce vlastní teplo. To vzniká teprve následkem jeho pohybu. Slunce produkuje nejvíce tepla, protože oproti Měsíci obíhá okolo Země rychleji. Další příčinou tepla věcí na Zemi je, že části ohnivé sféry jsou pohybem supralunární sféry proti své přirozenosti rozháněny směrem dolů. S podobnými – z dnešního pohledu nesmyslnými – tvrzeními se lze setkat v *Meteor.* v pasáži 341a14-31.

Simplikiovy argumenty právě vycházejí z astronomických úvah, nikoliv z bezprostředně pozorovatelných věcí jako Filoponovy.

Jak již bylo řečeno, Simplikios atakuje Filoponovu premisu dvěma argumenty. Rekonstruovat Simplikiovy argumenty je velmi nesnadné, proto v následující analýze vycházím z toho, co o nich píše Wildberg.[47] Ještě než začnu rozebírat Simplikiův první argument, shrnu, co Filoponos v Simplikiově podání tvrdí: (1.) Slunce nás zahřívá více během léta, protože tehdy je k nám blíže; (2.) Slunce je nám bližší v poledne než v době vycházení nebo zapadání, proto nás v poledne zahřívá více. Tyto výroky Simplikios odmítá – a to z důvodu, že Země je tak malá a tak vzdálena od Slunce, že je jako pouhý bod v porovnání se sluneční sférou. Tedy, Země je naprosto nepatrná vůči Slunci.

(1) Nejprve budu diskutovat Simplikiův první argument, který odpovídá prvnímu „neví, že" a je zároveň reakcí na první (domnělé) Filoponovo tvrzení. Simplikiovu úvahu se pokusím ilustrovat na vlastním příkladu: předpokládejme, že aby teplota ve vzdálenosti 1 metru od nějakého zdroje ohně klesla o polovinu, museli bychom se vzdálit např. čtyřnásobně – na 4 metry, atd. Podobně Simplikios uvažuje o Slunci: pokud bychom chtěli vysvětlit variaci teplot v zimě a létě à la Filoponos, museli bychom pozorovat obrovskou variaci vzdálenosti Slunce. Jestliže toto nepozorujeme – nesouhlasí to s astronomickým pozorováním –, pak není možné vysvětlovat teplotní rozdíly prostřednictvím vzdálenosti Slunce, jak to činí Filoponos. V zimě bychom totiž museli pozorovat Slunce mnohonásobně vzdálenější než v létě. Simplikiův argument je platný, ačkoliv dnešní optikou je jeho vysvětlení střídání ročních období mylné.[48]

(2) O co jde v Simplikiově druhém argumentu? Simplikios nesouhlasí s tím, že teplo v poledne je zapříčiněno blízkostí Slunce (tj. s druhým Filoponovým tvrzením). Podle Simplikia je vzdálenost Slunce od pozorovatele během celého dne stejná. Teplo v poledne vysvětluje zcela jinak: úhel mezi dopadajícím a odraženým paprskem je v poledne nejmenší. A proto paprsky, když je úhel dopadu a odrazu nulový, tj. v poledne, projdou dvakrát stejnou dráhou, což způsobuje větší zahřátí vzduchu v dané dráze. Simplikiův druhý argument hodnotím kladně, povedlo se mu přesvědčit mě více než Filoponos.

Otázkou je, zda Filoponos zastával obě dvě tvrzení, které mu Simplikios předhazuje. Tato otázka je však s texty, které jsou k dispozici, nezodpověditelná. Je docela dobře možné, že Simplikios svými dvěma tvrzeními Filopona deformuje a ten měl svým výrokem o vztahu blízkosti a zahřívání Slunce na mysli něco zcela jiného. Ale na druhou stranu, co jiného tím mohl myslet? Těžko Filopona

[47] WILDBERG, 1987, s. 71, pozn. 59 a 60.
[48] Hlavní příčinou střídání ročních období je sklon zemské osy, nikoliv momentální vzdálenost Země od ohniska eliptické oběžné dráhy (tj. od Slunce).

interpretovat jinak, než jak to činí Simplikios. Z tohoto důvodu se ve zl. 54.B kloním co se týče přesvědčivosti na stranu Simplikia. Je proto Filoponos neznalý astronomie? Myslím, že tato otázka není dost dobře zodpověditelná. Astronomie sice ve výčtu jeho profesních dovedností chybí, ale to ještě nemusí znamenat, že ji nerozuměl. Na druhou stranu, z analýz výše se zdá, že Simplikios byl lepší astronom než Filoponos.

Zlomek 59

> *[Filoponos] říká: „Na nebeských tělesech asi není pozorována žádná kvalita, která by také nenáležela pozemským tělesům.“ Dodává to na průhlednosti, kterou lze podobně pozorovat na nebi, vzduchu, vodě, skle a určitých kamenech. Neodpustí si přidat slovo podobně. Rozdílné barvy hvězd pak nazývá nejen podobnými, ale dokonce stejnými s pozemskými. Říká: „Barva nazývaná lesk, světlo a všechny, kterou stálými atributy světla, náleží i mnohým pozemským tělesům: ohni, světluškám, hlavám nebo šupinám ryb a jim podobným věcem.“ Je vůbec možné, aby tento člověk byl mentálně zdravý, když říká, že světlo a jas nebeských objektů náleží i světluškám a rybím šupinám?* Simplikios, *In De caelo* 88,33-89,9

Část zl. 60

> *V důsledku prázdné horlivosti si nevšiml (Gramatik), že i David, kterého si tak váží, učí opak. David totiž uzavírá, že nepovažuje přirozenost těles na nebi a v sublunární sféře za totožnou, a říká, že nebe hlásá slávu boha a klenutá klenba nebe slávu díla jeho rukou, a nikoliv světlušky a rybí šupiny.* Simplikios*, In De caelo* 90,13-18

O který Simplikiův útočný výraz jde tentokrát? Filoponos je ve zl. 59 viněn z toho, že postrádá mentální zdraví. Zdá se, že Simplikios jej má za úplného šílence. V následujících řádcích se pokusím prozkoumat, zda má pravdu.

Filoponova argumentace ve zl. 59 je poměrně banální. Čím více nebeských kvalit nalezne na zemi, tím více je znepravděpodobněn závěr Aristotelovy teze 2.9c, v níž říká, že nebe nedisponuje žádnými kvalitami, pozorovatelnými v sublunární sféře. Filoponův argument je úsudkem z analogie. Má-li určitá skupina předmětu vlastnosti (jas šupin a světlušek, průhlednost skla), které jsou podobné vlastnostem jiné skupiny předmětů (jas a průhlednost nebe), pak lze předpokládat, že obě skupiny mají i další nějaké společné vlastnosti – tj. že nebe je stejně jako šupiny zničitelné, podléhá změnám kvalit apod. Mám za to, že Filoponův argument není příliš silný. Vzhledem k tomu, že ve Filoponově době byly možnosti empirického pozorování nebe na minimální úrovni, Filoponos nemůže na základě jedné podobnosti takto usuzovat. Jinak řečeno, Filoponos srovnává empirické kvality dvou různých

předmětů, přičemž o jednom z nich nemá téměř žádná empirická data. Z těchto důvodů se domnívám, že Filoponova argumentace je přesvědčivá jen velmi málo.

Je škoda, že Simplikios si tohoto momentu nevšiml. Ačkoliv narážkou, že Filoponos si neodpustil přidat slovo podobně, pravděpodobně nějaký problém s analogií tušil, nijak to bohužel nerozvádí. Jeho protiargument, dá-li se to tak nazvat, spočívá v něčem jiném. V samotném zl. 59 jej nenajdeme, Simplikiovu pouze rétorickou otázku po Filoponově mentálních schopnostech za rozumný argument považovat nelze. Určitou Simplikiovu protiargumentaci lze nalézt ve zl. 60, kde se k „rybím šupinám a světluškám“ vrací. V čem tento argument spočívá? Simplikios zde činí podobně jako často Filoponos vůči Aristotelovi: snaží se oponenta zaplést do rozporů. Jestliže Filoponos uznává autoritu Písma a jestliže v Písmu se tvrdí, že nebe je výrazem boží slávy, pak může těžko nebe srovnávat s rybími šupinami. Důvody, proč tento Simplikiův argument není v pořádku, vidím dva: jednak už ve Filoponově době se musely vést spory o výklad Bible, zda ji chápat spíše alegoricky apod. Proto mohl Filoponos daný Davidův výrok chápat jiným způsobem. A za druhé, výrazem boží slávy není zajisté jen nebe, ale i sublunární svět se vším, co k němu patří, např. především s živočichem obdařeným rozumem. Z toho důvodu Filoponův rozpor mezi Biblí a tím, co hlásá on sám, mizí.

Ačkoliv Filoponův argument není přesvědčivý, Simplikios je na tom se svou protiargumentací mnohem hůře. Nenabídl žádný adekvátní argument – nedokazuje, proč je na tom Filoponos mentálně špatně, ani že jeho srovnání kvalit na nebi a na zemi je vadné, proto nelze považovat jeho obvinění z nedostatku mentálních sil za relevantní. Jedná se pouze o osobní útok, motivovaný Simplikiovou bezmeznou adorací primárního statusu nebe a nechutí nebi přiznat zničitelnost.

4. Závěr

Konečně se dostávám k závěrečné části této práce. V první řadě rekapituluji, k čemu jsem v předešlých analýzách dospěl:

Zlomek	Čí argumentace je přesvědčivější?	Simplikiova invektiva	Lze Simplikiův *ad hominem* útok považovat za oprávněný?
5	Filoponova	Hloupost, nesmyslnost	Rozhodně ne
16	Simplikiova	Hloupé věty	Snad ano
26	Nelze rozhodnout	Hloupost	Nelze rozhodnout
33	Filoponova	Nechápavost	Rozhodně ne
40.A	Nelze rozhodnout	Nedostatečný mozek	Spíše ne
40.B	Filoponova	Ne-vědění	Rozhodně ne
41	Filoponova	Neporozumění	Rozhodně ne
44	Filoponos selhává, Simplikios neargumentuje	Zneužití, špatné úmysly	Nelze rozhodnout
50	Simplikiova	Neporozumění	Ano po změně
54.A	Filoponova	Nevzdělanost	Ne
54.B/1	Simplikiova	Neznalost	Možná ano
54.B/2	Simplikiova	Neznalost	Možná ano
59	Ani jednoho	Absence mentálního zdraví	Rozhodně ne

Jak je vidět z tabulky, nelze jednoznačně říci, že by jeden z autorů měl argumenty přesvědčivější a druhý ne. Pomyslný jazýček vah argumentační přesvědčivosti se naklání na Filoponovu stranu. Odtud plyne zjištění, že oprávněnost Simplikiových invektiv nemůže pramenit z toho, že v argumentačním souboji vítězí. Simplikiovy útoky jsou legitimní snad jen ve čtyřech zlomcích, a to ještě s výhradami. Ve zl. 16 a 50 by možná bylo nějaké upozornění na Filoponovy nedostatky na místě, je totiž pravděpodobné, že v těchto zlomcích Filoponos Aristotela úmyslně a vědomě překroutil. Jenže Simplikios v obou zlomcích „střílí“ vedle: ve zl. 50 Filoponos určitě Aristotelovi porozuměl, proto měl Simplikios, když už musel, najít vhodnější osobní argument; podobně to platí o zl. 16 – Filoponos se zde neprojevuje hloupě, ale spíše neeticky. Co se týče zlomku 54.B, Simplikiovo obvinění Filopona z neznalosti tehdejší astronomie může být patrně správné. Ale k adekvátnímu posouzení není dost zdrojů – ze samotného *Contra Aristotelem* nelze zjistit, na jaké úrovni byly Filoponovy astronomické znalosti.

V polovině z analyzovaných zlomků jsou Simplikiovy osobní útoky nelegitimní (v tom smyslu, že za nimi nestojí přesvědčivý protiargument). Ve zl. 5 Simplikios shledává Filoponovu argumentaci hloupou jen proto, že sám zastává jiné stanovisko. Toto stanovisko se mu však nedaří s jistotou dokázat. Filoponův argument ve zl. 26 jsem nebyl s to „rozluštit“ a myslím si, že toho nebyl schopen

ani Simplikios. Možná právě kvůli nemožnosti odhalit smysl argumentu obviňuje Filopona z hlouposti. Ale takový přístup rozhodně není korektní: neumím-li argument adekvátně pochopit či posoudit, ještě to neznamená, že argumentující je hlupák. Nejčastějším Simplikiovým motivem je obvinění z nechápavosti – jako např. u zl. 33. V něm se Simplikios zcela mýlí. Filoponos korektně poukazuje na Aristotelovu kontradikci. To spíše Simplikios Aristotela nepochopil správně. O údajné nechápavosti bude ještě řeč. Argumentační oprávněnost Simplikiovy invektivy ve zl. 40.A nebylo možné posoudit. Ale z toho důvodu, že příslušná invektiva se objevuje v shrnující pasáži, a tudíž nemá žádné opodstatnění v podobě relevantního argumentu, se domnívám, že tato invektiva patří do repertoáru Simplikiových eristických technik. Ve zlomcích 40.B a 41 se Filoponos korektně odvolává na Platónovu autoritu. Simplikiovo osočení z toho, že Platóna neznal nebo mu neporozuměl, nelze žádným způsobem obhájit. Ve zl. 54.A Filoponos opět úspěšně odhaluje vnitřní rozpor v Aristotelově filozofii. Simplikios ho za to viní z neznalosti. Nelze si však představit žádnou Filoponovu neznalost, která by jeho argument ohrožovala. Ve zl. 59 Simplikios obviňuje Filopona z absence mentálního zdraví. Ačkoliv Filoponův argument zde není korektní, Simplikiovo obvinění také ne. Domnívám se, že tento výpad je motivován Simplikiovým nekritickým přijímáním eternalismu. Pokud je ještě možné obhájit legitimitu Simplikiových argumentů *ad hominem*, zdroj této legitimity musím hledat jinde.

Jak je patrné, naprostá většina Simplikiových osobních argumentů jsou deriváty „nechápavosti“ (nebo „neznalosti“). Byl Filoponos opravdu nechápavý? Právě naopak, Filoponova chápavost je v mnoha případech mnohem lepší než Simplikiova. Simplikios se pravděpodobně domnívá, že pravé chápání spočívá v usmiřování a hledání „skrytých“, tj. neexistujících, významů a svévolném deformování tvrzení v komentovaných spisech. Zatímco chápání jeho oponenta je kritické, nesmířlivé a přísné. Z pohledu toho, čemu se dnes říká kritické myšlení, je postava Jana Filopona mnohem sympatičtější. Ačkoliv byl věřící a svou víru hájil (což mu nelze mít za zlé vzhledem k době, ve které se pohybujeme), hájil ji v rámci možností bez předsudků a také racionálně. Filoponos neargumentuje *ad fidem,* a ani proti Aristotelovi – jako to dělá Simplikios vůči Filoponovi – neargumentuje *ad hominem*. Je sice fakt, že dnešní optikou jeho pedantství v hledání kontradikcí v Aristotelovi překračuje únosnou mez, přesto proti tomuto způsobu argumentace nelze nic namítat. Domnívám se, že právě Filoponova kritičnost může za to, že nad Simplikiem argumentačně vyhrává. Simplikios se nebyl schopen povznést nad tradici, z které vychází, zatímco Filoponos ano. Jinak řečeno, oba dva jsou motivování náboženstvo-filozofickými až věroučnými cíly,[49] ale jen jeden z nich je pro jejich dosažení schopen určitého nadhledu, oproštění se od autorit jakožto kritérií pravdy.[50] Simplikios naopak občas – jako ve zl. 59 – Filoponovi zákeřně nějakou autoritu předhazuje a pokouší se ukázat, že Filoponos je

[49] Novoplatonismus lze také považovat za náboženství *sui generis*.

[50] V tomto ohledu by určitě nebylo do budoucna nezajímavé prozkoumat, jakým stylem Filoponos píše své teologické spisy.

s ní v rozporu. Pokud Filoponos autoritou argumentuje (viz zl. 40.B a 41), opět se projevuje na rozdíl od Simplikia kriticky: v Platónově spise čte to, co je tam opravdu napsáno, nikoliv to, co k Platónovi přidali pozdější komentátoři.

Co se týče Filoponovy neznalosti, taktéž nelze se Simplikiem souhlasit. Oba dva byli posluchači stejného učitele, oba alespoň částečně prošli stejným „učebním plánem“, oba dva měli přístup do stejné knihovny. Filoponos se projevuje jako velký znalec předchozích filozofů. Mj. pro to hovoří Filoponův určitý pedantský přístup ke studiu textů. Zkrátka, Filoponos znal texty antických filozofů velmi podrobně. Vinit ho z neznalosti je naprosto neopodstatněné. Co by mohlo být zdrojem Simplikiových narážek na Filoponovu neznalost? Filoponos nebyl ze Simplikiova hlediska adekvátně vzdělán.[51] Filoponos totiž nezačínal jako filozof, nýbrž jako filolog. Filozofii se začal věnovat až v pozdějším věku. Také nedosáhl nejvyšší hodnosti v rámci alexandrijské školy. Ač byl zajisté jedním z nejnadanějších Ammoniových žáků, vedení školy po něm nepřevzal (hlavou se stal matematik Eutocius).[52] Zůstal „pouze“ něčím, co by se dnes dalo nazvat profesor filologie. Filoponova údajná nedovzdělanost by právě mohla být jednou z vedlejších příčin, proč Simplikios Filopona často osočuje z nevzdělanosti či neznalosti. Nebo vzato z opačné strany, Filoponova „nevzdělanost“ slouží Simplikiovi jako vhodná záminka a munice pro jeho urážky. Tuto Simplikiovu osobní argumentaci nelze při nejlepší vůli označit za legitimní či férovou. Pokud by Simplikios jednal legitimně, přihlížel by pouze k obsahu spisů, nikoliv k Filoponově osobě. V tomto bodě je Simplikios eufemisticky řečeno neslušný.

Při analýzách zlomků jsem se snažil nalézt nějaký řád či plán, dle kterého by se dalo určit, proč Simplikios používá osobni argumenty zrovna tam a nikoliv jinde. Např. když zastává jiné stanovisko (viz zl. 5, 40.B a 41), když Filopona nechápe (viz zl. 26), když Filoponos argumentuje nepřesně (viz zl. 44, 54), když se Filoponos nechová argumentačně „fér“ (viz zl. 50, 16) apod. Žádný takový plán jsem nenašel. Simplikios osobně útočí zcela náhodně. Vzhledem ke všem výše uvedeným skutečnostem se domnívám, že Simplikiovu *ad hominem* argumentaci nelze v žádném případě ospravedlnit. Nenapadá mě jiný zdroj, odkud by se dala čerpat legitimita Simplikiových narážek, než z toho, že by měl v argumentech „pravdu“. Z tohoto důvodu považuji Simplikiovy nevybíravé útoky za neoprávněné.

Co může být příčinou Simplikiových invektiv? Proč Filoponovi nadává? Domnívám se, že hlavní příčiny či důvody jsou tyto tři:

(1) Primární příčina je dle mého mínění zcela prostá. Po uzavření pohanských filozofických škol r. 529 křesťanským císařem Justiniánem byli athénští novoplatonikové, včetně Simplikia, donuceni odejít do

[51] Viz HOFFMANN, s. 61.
[52] Viz WILDBERG, 2007.

exilu.[53] Domnívám se, že odtud by mohla pocházet Simplikiova obrovská zášť k Filoponovi. Filoponos pro něj reprezentoval ty, kteří jej připravili o „domov", o „životní jistoty", o to, co cely dosavadní život budoval. V těchto případech se obvykle nenávist stupňuje do obrovské míry. Proto, když mohl, „vyrovnal účty" s křesťanstvím alespoň v intelektuálním světě. Jedná se o prozatímní hypotézu, její pevné potvrzení by vyžadovalo mnohem větší studium,[54] přesto si myslím, že ve své jednoduchosti vysvětluje leccos. Z jakého jiného důvodu by měl Simplikios potřebu do takové míry sprostě útočit? Z filozofických důvodů nejspíše ne. Simplikios se podobným způsobem nevyjadřuje o nikom jiném, přitom ve svém spise probírá i mnoho ostrých Aristotelových kritiků. Např. zabývá se Xenarchem, aristotelikem z prvního století, který ve svém spise odmítl éter úplně[55] – netřeba připomínat, že teorie o jeho existenci je snad ústředním prvkem Aristotelovy kosmologie, a její napadení velmi vážně ohrožuje autoritu Aristotelovy filozofie. Z tohoto důvodu se nelze domnívat, že pro Simplikia byla Aristotelova autorita tak velká, že když na ni Filoponos zaútočil, cítil potřebu vyrovnat se s Filoponem pomocí nadávek. Mé vysvětlení může působit naivně a až příliš prostě, ale proč by se nemohly za osobní argumentací ukrývat osobní důvody?

(2) Sekundárním důvody bych označil jako „ideologické". Rozdíl mezi názory jednotlivých filozofů v rámci novoplatonismu není tak velký jako rozdíl mezi novoplatonismem a křesťanstvím. Křesťan Filoponos reprezentuje dost odlišné chápání světa a úlohy člověka v něm, než jaké zastával Simplikios. K tomu se navíc přidává Filoponova kritičnost: Filoponos vlastně dělá něco, co vlastně ruší celé Simplikiovo životni přesvědčení – úsilím Simplikia bylo syntetizovat Platona s Aristotelem. Tento koncept Filoponos od základů nabourává. Je totiž kritický k oběma autoritám. Za Simplikiem stojí vysoce propracovaná – tisíc let stará – moudrost, která se v podstatných ohledech (věčnost světa) liší od relativního nováčka – křesťanské filozofie. Je jasné, že mezi oběma filozofiemi, resp. ideologiemi z nich plynoucími, muselo vznikat tření. Simplikios se s tím musel nějak vyrovnat, zvlášť když křesťanský autor – Filoponos – dokázal nabídnout velmi sofistikovaný kritický text. Zdůrazňuji však, že tento důvod je dle mého názoru pouze druhotný.

(3) Třetí důvod vlastně ani není důvodem, ale spíše následkem druhého důvodu a částečně snad i prvního. Vysvětluje však konkrétně některé Simplikiovy urážky. Tyto nadávky lze chápat jako určitou persuasivní techniku zacílenou na čtenáře jeho spisu. Simplikios se nesnaží přesvědčit Filopona, na jeho „hloupém" názoru mu vůbec nezáleží: „Jestliže užívám proti tomuto muži drsnější a odmítavá slova, přesto se na něm nedopouštím bezpráví, protože necítím žádné nepřátelství k člověku, které jsem, pokud vím, nikdy neviděl." (Simplikios *In De caelo* 26,18-19) Simplikios je orientován na

[53] Simplikios v exilu píše své nejdůležitější komentáře. *In De Caelo* nejpravděpodobněji vzniklo okolo roku 535. Viz HANKINSON, 2002, s. 5.
[54] Především historických aspektů, nikoliv historicko-filozofických.
[55] SORABJI, 1987, s. 21.

příjemce svého textu – ty se snaží přesvědčit o své pravdě. Jak to dělá? Vytváří obrázek Filopona jako nebetyčného hlupáka, neznalce a nevzdělance, „žvanivce“ (viz např. zl. 11), blázna (viz např. zl 35), rouhavého heretika (viz zl. 59) apod. Filoponos je představen jako lovec slávy, vychloubačný a hádavý člověk (viz zl. 57), jeho spisy jsou bahno a špína (viz zl. 37). Totéž platí o příjemcích jeho textu: je určen pro vulgární, závistivý a hloupý lid (viz Prolog).[56] Není těžké si domyslet, kam tím Simplikios směřuje. Nikdo nechce být považován za hloupého nebo vulgárního. Simplikios se tedy snaží u publika vytvořit k Filoponovi co největší antipatie: nekritický čtenář má nabýt dojmu, že někdo tak hloupý a mravně zvrhlý přece nemůže mít pravdu. Simplikiovi jde o to, aby příjemce textu přesvědčil, že pokud zastává to, co Filoponos, je sám stejným nekulturním hlupákem. A čím více Simplikios Filopona „shodí“, tím více bude tento aspekt nabývat na významu. Cílem této persuase je to, aby čtenář Filoponovy názory zavrhl, pokud je předtím zastával. A naopak, pokud čtenář přijme Simplikiovy názory, ocitne se ve světě „vysoké“ a kultivované filozofie, která odkrývá největší tajemství univerza. Využívání podobných persuasivní technik není obvykle považováno za příliš „férové“ počínání – to další důvod, proč nelze obhájit legitimitu Simplikiových urážek.

Abych obhájil svou pozici, především první bod, konfrontuji svůj názor s Philippe Hoffmanem, který ve svém článku *Simplicius' Polemics* nabízí odlišné vysvětlení, proč Simplikios nadává. Hoffmann vysvětluje Simplikiovu osobní argumentaci výhradně z hlediska konečného účelu Simplikiova spisu: podle Simplikia není účelem čtení Aristotelova *De Caelo* zisk intelektuálního poznání, ale jedná se především o jakýsi religiózní akt – je to spirituální cvičení, na jehož konci čtenáře čeká povznesení duše k Demiurgovi, zasvěcení duše do nejhlubších tajemství kosmu. Simplikiovo *In de Caelo* mj. vrcholí osobní modlitbou, oslavující Demiurga.[57] Je zřejmé, že lidé jako Filoponos nemohou tohoto novoplatónského „zjevení“ dosáhnout, dokud nepopřou křesťanské argumenty proti věčnosti světa. Filoponovo křesťanství ani zdaleka nedoceňuje velkolepost a slávu Boha, místo toho spíše obdivuje nízkou matérii – jako např. Kristovo tělo. Zdá se, že Hoffmann na základě těchto skutečností soudí, že zdrojem Simplikiových invektiv je právě tento religiózní rozpor. Hoffmannovo vysvětlení má tedy blízko k tomu, co jsem nazval sekundárním – „ideologickým“ – důvodem. S Hoffmannem však ne zcela souhlasím. Religiozita obou autorů bezpochyby hrála důležitou roli, ale pokud připustím, že v polemice Filopona a Simplikia hrála nejdůležitější roli, nedokážu odpovědět na některé otázky. Sám Hoffmann o Simplikiovi tvrdí, že křesťané pro něj „nejsou nic více než epizoda, otravná, ale krátkodobá, a jeho pohanská víra je neotřesitelná. Filoponos mluví nadarmo, protože Platónem a

[56] V tomto bodě si Simplikios odporuje: na jednu stranu má spis oslovit lidi nevzdělané, na druhou stranu tvrdí, že Filoponův text je velmi rozsáhlý. To však jen potvrzuje můj třetí důvod: Simplikios neútočí na Filopona proto, že ho doopravdy považuje za tak hloupého. Hlavní Simplikiovou intencí je přesvědčit čtenáře o jeho hlouposti.
[57] HOFFMANN, s. 72.

Aristotelem odhalená pravda není porazitelná.“[58] Proč by však měl Simplikios potřebu přehnaně útočit na něco, co je v jeho očích zcela marginální a brzo pomine, navíc, když považoval svou filozofii za neotřesitelnou? Simplikios ve všech jiných případech dodržuje intelektuální slušnost. Neměl by větší důvod osobně útočit na někoho, o kom si myslí, že je mu intelektuálně rovnocenný? Jelikož na tyto otázky nedokážu odpovědět, domnívám se, že Hoffmannovo vysvětlení potřebuje rozšířit (o což jsem se výše pokusil.)

Tímto se dostávám na úplný závěr své bakalářské práce. Doufám, že jsem alespoň zčásti dokázal zodpovědět otázku, proč Simplikios nadává Filoponovi a zda je jeho útok legitimní, a tak splnil vytyčené cíle práce.

[58] „[They are (…)] nothing more than an episode, irritating but short-lived, and his pagan faith is unshakable: Philoponus spoke in vain because the cosmological and theological truth revealed by Plato and Aristotle is proof against all attacks.“ HOFFMANN, s. 66.